

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
KOSOVA MİSYONU

Topluluk Haklarını Değerlendirme Raporu
Üçüncü Baskı

Temmuz, 2012

Uyarı:

İşbu yayının İngilizce versiyonu resmi olandır.
Yayın tüm diğer dil versiyonları orijinal olan
İngilizce versiyonun tercümeleridir ve resmi belge
değildir.

İÇİNDEKİLER

YÖNETİCİ ÖZETİ.....	5
1. GİRİŞ.....	6
2. ROM, AŞKALİ VE MISIRLI TOPLULUKLARI.....	7
3. GERİ DÖNÜŞ VE REENTTEGRASYON.....	12
4. KÜLTÜR VE MEDYA	15
5. TOPLULUKLAR ARASI DİYALOG.....	22
6. EĞİTİM.....	24
7. DİLLERİN KULLANILMASI	28
8. SOSYO-EKONOMİK HAKLAR VE KATILIM.....	31
9. SONUÇ.....	35
10. ÖNERİLER.....	37

KISALTMALAR VE KISALTMALI SÖZCÜKLER LİSTESİ

Eylem Planı: Rom, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisinin Uygulanması için Eylem Planı, 2009-2015

Bakanlar Komitesi'nin ilk önerileri: Avrupa Konseyi, Çerçeve Sözleşmenin Kosova'daki uygulanmasına dair Bakanlar Komitesi'nin ilk önerileri

Bakanlar Komitesi'nin ikinci önerileri: Avrupa Konseyi, Çerçeve Sözleşmenin Kosova'daki uygulanmasına dair Bakanlar Komitesi'nin ikinci önerileri

DRC: Danimarka Mülteciler Konseyi

ECLO: Avrupa Komisyonu Eşgüdüm Ofisi

EU-MRSI: Avrupa Birliği – Mitroviça Rom, Aşkali ve Mısırlı Topluluklarına Destek Girişimi Projesi

Birinci Görüş: Avrupa Konseyi, Ulusal Azınlıkların Korunmasına ilişkin Çerçeve Sözleşmesi Danışma Komitesi, “Kosova'daki Ulusal Azınlıkların Korunmasına ilişkin Çerçeve Sözleşmenin Uygulanmasına dair Değerlendirme”

Çerçeve Sözleşme: Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunmasına ilişkin Çerçeve Sözleşmesi

HCNM: AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği

UDK: Uygulama ve Denetleme Kurulu

KKMK: Kosova Kültürel Miras Konseyi

TGDB: Topluluklar ve Geri Dönüş Bakanlığı

KGSB: Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı

EBTB: Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı

MMF: Azınlıklar ve Multi-etnik Medya ile Diğer Dezavantajlı Gruplara Destek Fonu Yönetimi Komitesi, Başbakanlık Ofisi

BTGDO: Belediye Topluluklar ve Geri Dönüş Ofisi

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

TKO: Başbakanlık Ofisi bünyesindeki Topluluk Konuları Ofisi

BO: Başbakanlık Ofisi

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Kosova Misyonu

Reentegrasyon Stratejisi ve Eylem Planı: Geri Gönderilen Kişilerin Reentegrasyonu için Gözden Geirilmif Strateji ve Geri Gönderilen Kişilerin Reentegrasyonu Stratejisinin Uygulanmasına Yönelik Eylem Planı

RTK: Kosova Radyo Televizyonu

İkinci Görüş: Avrupa Konseyi, Ulusal Azınlıkların Korunmasına ilişkin ereve Sözleşmesi Danışma Komitesi, "Kosova Hakkındaki İkinci Görüş"

TT: toplumsal teřebbüsler

KB: Özel Koruma Bölgeleri

Strateji: Rom, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisi, 2009–2015

UAM: UNMIK Mitroviça Yönetimi

UNHCR: Birleşmiş Milletler Mlteçiler Yüksek Komiserliği

UNMIK: Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu

1. YÖNETİCİ ÖZETİ

Avrupa Konseyi'nin Ulusal Azınlıkların Korunmasına ilişkin Çerçeve Sözleşmesinin Kosova kuruluşları tarafından uygulanmasına yönelik ilk görüş beyanından yaklaşık altı yıl sonra, Kosova'daki topluluk haklarının korunması ve tanıtımında halen eksiklikler mevcuttur. Topluluk Haklarını Değerlendirme Raporu üçüncü baskısı, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Kosova Misyonu (AGİT) tarafından yayınlanan önceki iki rapor olduğu gibi, Ulusal Azınlıkların Korunmasına ilişkin Çerçeve Sözleşmesi ile öngörülen belirli standartlara uygun olarak Kosova'daki toplulukların haklarının korunması ve geliştirilmesi açısından Kosova kuruluşları tarafından kaydedilen ilerleme ve etkinliği incelemektedir.

Avrupa Konseyi tarafından vurgulanan ve önceki AGİT Topluluk Haklarını Değerlendirme raporları tarafından endişe alanı olarak tanımlanan çok sayıda konu incelenmiştir. Rapor Rom, Aşkale ve Mısırlı toplulukların entegrasyonu; geri dönüş ve reentegrasyon; kültür ve medya; topluluklar arası diyalog; eğitim; dil; ve sosyo-ekonomik haklar ile katılım konusunda ilerlemenin kaydedildiğini değerlendirmektedir. Rapor ayrıca Kosova'da toplulukların haklarını korumak ve teşvik etmek üzere kapsamlı ve gelişmiş bir yasal çerçevenin mevcut bulunmasına rağmen, toplulukların hakları için gerçek ve anlamlı bir koruma sağlamak üzere kaydedilmesi gereken çok sayıda gelişmenin olduğunu ileri sürmektedir.

Raporda endişe alanı olarak tanımlanan bazı alanlarda asgari bir ilerleme kaydedilmekle birlikte, topluluk haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik ilgili yerel ve uluslararası standartlarını karşılayabilmek için birçok alanda merkezi ve yerel düzey kuruluşları tarafından daha güçlü girişimlerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Temel öneriler arasında Rom, Aşkale ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisinin uygulanması için merkezi ve yerel düzeyde fonların tahsis edilmesi; belediye düzeyindeki hizmetlere etkin bir şekilde erişimini sağlayarak yerinden edilmiş ve geri gönderilen kişilerin sürdürülebilir geri dönüşü ve reentegrasyonu için gerekli koşulların oluşturulması doğrultusundaki çabaların güçlendirilmesi; ve Kosova'daki topluluklar arası hoşgörü ve karşılıklı anlayışı sağlayan bir araç olarak inter-etnik diyalogun temel öneminin kabul edilmesi yer almaktadır.

1. GİRİŞ

Ulusal Azınlıkların Korunmasına ilişkin Çerçeve Sözleşmesi (Çerçeve Sözleşme),¹ ulusal azınlıklara mensup kişilerin haklarını korumak ve onların ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel hayatın her alanında tam ve etkili eşitliğini desteklemek üzere tasarlanmıştır. Bu şekilde, topluluk haklarına saygı gösterilmesi ve geliştirilmesi açısından Kosova kuruluşları tarafından kaydedilen ilerlemeyi ölçmek için temel kriterlerden birini oluşturarak, Kosova'daki² topluluklara yönelik güçlü bir koruma tanımaktadır. Kosova yasal çerçevesi topluluk haklarının geliştirilmesi ve korunması, dillerin kullanımı, eğitim, kültürel miras ve kamu işlerine katılıma yönelik mevzuat dahil olmak üzere, topluluklara mensup kişiler için özel haklar tanımaktadır.³

Topluluk haklarının geliştirilmesi ve korunması görevinin bir parçası olarak, diğerleri yanı sıra, AGİT düzenli olarak topluluk haklarının yerine getirilmesi doğrultusunda Kosova kuruluşları tarafından yürütülen faaliyetleri gözetlemekte ve rapor etmektedir. Mevcut rapor AGİT tarafından yayınlanacak Topluluk Haklarının Değerlendirilmesi üzerine hazırladığı üçüncü baskıdır. Aralık 2009 ve Aralık 2010 tarihlerinde yayınlanan önceki iki rapor,⁴ Ocak 2008 ile Haziran 2009 ve Temmuz 2009 ile Haziran 2010 tarihleri arasında Çerçeve Sözleşmesi ile öngörülen belirli standartların uygulanması konusunda Kosova kuruluşları tarafından kaydedilen ilerlemeyi ele almıştır. Her iki rapor da, Danışma Komitesi'nin birinci görüşünü takip ederek, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından hazırlanan birinci grup öneriler doğrultusunda kaydedilen ilerlemeyi incelemiştir.⁵

Avrupa Konseyi Mayıs 2010 tarihinde ikinci Danışma Komitesi görüşünü (İkinci Görüş) yayınladıktan sonra, Temmuz 2011 tarihinde Bakanlar Komitesi tarafından ileri sürülen ikinci grup öneriler yayınlanmıştır.⁶ Temmuz 2010 ile Aralık 2011 dönemi içerisinde AGİT

---

¹ Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunmasına ilişkin Çerçeve Sözleşmesi, Strazburg, 1 Şubat 1995, Avrupa Konseyi Anlaşma Serileri, N. 157.

² Çerçeve Sözleşme, diğer uluslararası insan hakları sözleşmeleri ve anlaşmaları ile birlikte, anayasa kapsamına alınmıştır.

³ 03/L-047 sayılı Kosova Toplulukları ve Onların Üyelerinin Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Yasasını (21 Aralık 2011) değiştiren ve tamamlayan 04/L-020 sayılı Yasa. Bu Yasanın 1.4 Maddesi gereğince Kosova Sırpı, Kosova Türkleri, Kosova Boşnakları, Rom, Aşkale, Mısırlı, Goralı, Kosova Karadağlıları ve Kosova Hırvatları'nın işbu yasa tarafından koruma altına alınması gerektiği açıkça tanınmaktadır. Kosova genelinde çoğunluk durumunda bulunan topluluklar da ayrıca sayısal azınlık durumunda olduğu belediyelerde bu yasanın koruma kapsamına alınmaktadır. 2006/51 sayılı UNMIK Yönetmeliği tarafından ilan edilen (20 Ekim 2006) Dillerin Kullanılmasına ilişkin 02/L-37 sayılı yasa; 2002/19 sayılı UNMIK Yönetmeliği tarafından ilan edilen (31 Ekim 2002) İlk ve Orta Okul Eğitimi Yasası ve 2003/14 sayılı UNMIK Yönetmeliği tarafından ilan edilen (12 Mayıs 2003) Kosova Yüksek Öğretim Yasası; 2006/52 sayılı UNMIK Yönetmeliği tarafından ilan edilen (6 Kasım 2006) Kültürel Miras Yasası.

⁴ Bkz. AGİT Topluluk Haklarını Değerlendirme Raporu, Aralık 2009, <http://www.osce.org/tr/kosovo/40781> (erişildi, 25 Kasım 2011) ve AGİT Topluluk Haklarını Değerlendirme Raporu ikinci baskı, Aralık 2010, <http://www.osce.org/tr/kosovo/74636> (erişildi, 25 Kasım 2011).

⁵ Avrupa Konseyi, Ulusal Azınlıkların Korunmasına ilişkin Çerçeve Sözleşmesi Danışma Komitesi "Kosova'daki Ulusal Azınlıkların Korunmasına ilişkin Çerçeve Sözleşmenin Uygulanmasına yönelik Değerlendirme" (25 Kasım 2005) ACFC/OP/I(2005)004, Strazburg, 2 Mart 2006 (Birinci Görüş). Avrupa Konseyi, Çerçeve Sözleşmenin Kosova'daki uygulanmasına dair Bakanlar Komitesi'nin ikinci önerileri, 969'cu Bakan Yardımcıları toplantısı sırasında 21 Haziran 2006 tarihinde Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilmiştir, Strazburg (Bakanlar Komitesi ilk önerileri).

⁶ Avrupa Konseyi, Ulusal Azınlıkların Korunmasına ilişkin Çerçeve Sözleşmesi Danışma Komitesi, "Kosova Hakkındaki İkinci Görüş" (5 Kasım 2009) ACFC/OP/II(2009)004, Strazburg, 31 Mayıs 2010 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi, Kosova'daki Çerçeve Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin ikinci önerileri,

tarafından yürütülen gözlem faaliyetleri ve Temmuz-Ağustos 2011 tarihleri arasında belediye yetkilileri ve topluluklar temsilcileri ile gerçekleşen görüşmelere dayanan mevcut rapor,⁷ Bakanlar Komitesi'nin ikinci önerilerine atıfta bulunarak Çerçeve Sözleşmesi standartlarının Kosova kuruluşları tarafından uygulanması doğrultusunda kaydedilen ilerlemeyi incelemektedir.⁸ Nicel ve nitel verileri bir arada analiz ederek, mevcut rapor Rom, Aşkale ve Mısırlı toplulukları haklarının korunması ve geliştirilmesi; geri dönüş ve reentegrasyon; kültür ve medya; topluluklar arası diyalog; eğitim; dil; ve sosyo-ekonomik haklar ile katılım alanında ilerleme yaşandığını belirtmektedir. Önceki iki AGİT Topluluk Haklarının Değerlendirme raporları ile ortak olarak, endişe alanını oluşturan her konu ayrı bir bölüm içerisinde ele alınacaktır. Her bölümün başında ilgili Bakanlar Komitesi önerisine değinilecek, ardından da kaydedilen herhangi bir ilerleme ve yaşanan olumlu gelişmeler dahil olmak üzere, mevcut durumun incelenmesine yer verilecektir; sonra ise diğer zorlukların değerlendirilmesi yapılacaktır. Her iki alt bölüm Avrupa Konseyi tarafından verilen önerilere ilişkin durumu gözden geçirecektir; bununla birlikte, AGİT'in ilgi alanı içerisinde yer alan diğer konular da göz önünde bulundurulacaktır. Rapor topluluk haklarının korunması ve geliştirilmesine ilişkin Çerçeve Sözleşmesi standartlarının uygulanmasına yönelik öneriler ile son bulacaktır.

2. ROM, AŞKALİ VE MISIRLI TOPLULUKLARI

“Acil bir konu olarak, söz konusu toplulukların temsilcileriyle yakın istişare içerisinde bulunarak, Kosova'nın kuzey kesimindeki kurşunla-kirletilmiş kamplarda yaşayan Rom, Aşkale ve Mısırlı toplulukları için uygun ve sürdürülebilir bir çözüm belirle ve uygula; Rom, Aşkale ve Mısırlı topluluklarına yönelik Strateji'nin etkin bir şekilde uygulanması için yeterli mali ve insan kaynaklarının tahsis edilmesi ve kullanılmasını sağla.”⁹

Mevcut durum

Ekim 2010 tarihinde, kuzey Mitroviça'daki Rom ve Aşkale topluluğu üyelerinin yaşadığı kurşunla-kirletilmiş kamplardan biri olan Çesmin Lug kapatılmış ve yerle bir edilmiştir. Kamp sakinleri ya Mercy Corps sivil toplum kuruluşu (STK) projesinin bir parçası olarak¹⁰

1118'ci Bakan Yardımcıları toplantısı sırasında 6 Temmuz 2011 tarihinde Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilmiştir, Strazburg (Bakanlar Komitesi ikinci önerileri).

⁷ Görüşme dönemi sırasında, AGİT belediye görevlileri, topluluk temsilcileri, yerel sivil toplum örgütleri ve diğer kuruluşlar dahil olmak üzere çok sayıda yerli meslektaşısı ile bir dizi görüşmeler gerçekleştirmiştir. Belediye yetkilileri ile yapılan görüşmeler Kosova genelindeki belediye binalarında gerçekleştirilmiştir ve daire müdürleri (bütçe, maliye, kadastro, kamu hizmetleri, kültür, gençlik ve spor, eğitim, idare, personel); belediye tercümanları; belediye topluluklar ve geri dönüş ofisi görevlileri; belediye cinsiyet eşitliği görevlileri; topluluklardan sorumlu belediye başkan yardımcıları; topluluklardan sorumlu belediye meclis başkanı yardımcısı; topluluklar komitesi başkanları; belediye meclisi başkanları; okul müdürleri ve öğretmenleri dahil etmiştir. Buna ilaveten, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ni temsil eden bireyler ve sivil toplum kuruluşları ile de görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Topluluk temsilcileri ve köy liderleri de görüşme kapsamına alınmıştır. Temmuz - Aralık 2011 rapor dönemi dışında kalan bazı önemli gelişmeler Temmuz 2012 itibariyle güncelleştirme olarak rapora dahil edilmiştir.

⁸ Haziran 2011'de yayınlanmakla birlikte, Bakanlar Komitesi'nin ikinci önerileri Kasım 2009'da yayınlanan Danışma Komitesi'nin İkinci Görüşü tarafından ileri sürülen önerileri yakından takip etmektedir.

⁹ Bakanlar Komitesi ikinci önerileri, not 6, *supra*.

¹⁰ Mercy Corps kuzey Mitroviça'daki kurşunla-kirletilmiş Çesmin Lug ve Osterode kaplarının kapatılması ve çoğunlukla güney Mitroviça'daki “Rom Mahallesi” olmak üzere, kamp sakinlerinin daha güvenilir alanlara taşınması projelerini uygulamaktan sorumlu STK'dur. Rom, Aşkale ve Mısırlı Toplulukların Sürdürülebilir Yeniden Yerleşimi için Kosova Partnörlüğü Programı (RESTART) ve Avrupa Birliği – Mitroviça Rom, Aşkale ve Mısırlı Topluluklarına Destek Girişimi Projesi (EU-MRSI), USAID ve Avrupa Komisyonu Eşgüdüm Ofisi (ECLo) tarafından finanse edilmiştir.

güney Mitroviça'daki "Rom Mahallesi" yerleştirilmiş, yada geçici olarak kuzey Mitroviça'daki Osterode kampına taşınmıştır. Mercy Corps yeniden yerleşim projesi kapsamında öngörülen "Rom Mahallesindeki" inşaat çalışmalarının neredeyse tamamını tamamlamıştır; bununla birlikte, Mercy Corps geçenlerde Osterode kampında kalan son ailelerin yerleştirilmesi için sınırlı sayıdaki sıra evlerin oluşturulması doğrultusunda Mitroviça belediyesiyle bir ek anlaşma imzalamıştır.¹¹ Aralık 2011 sonlarına kadar "Rom Mahallesi"ndeki evlere taşınan toplam aile sayısı 104 olmakla birlikte, bu sayının ilave binaların oluşturulmasıyla artması beklenmektedir.

2010 yılı sonlarına kadar Rom ve Aşkali topluluklarının yaşadığı tüm kurşunla-kirletilmiş kampların kapatılması doğrultusundaki girişimlere rağmen, Osterode kampının en az Aralık 2012 tarihine kadar açık kalması beklenmektedir.¹² Aralık 2011 sonu itibariyle Osterode kampında kalmaya devam eden 17 aile mevcuttur. Bu ailelerin on biri, ki bunların bazıları çeşitli nedenlerden dolayı başlangıçta "Rom Mahallesi"ne taşınmayı reddetmiştir, şimdilerde evler hazır olduğunda taşınma kararı almıştır.¹³ İki aile Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) tarafından sürekli korumaya muhtaç olarak tespit edilmiştir ve dolayısıyla bunların güvenli bir şekilde güney Mitroviça'ya dönmesi beklenmemektedir. Yeniden yerleşim projesi kapsamında Mercy Corps bu aileler için alternatif bir çözüm oluşturmaktan sorumludur.¹⁴ Mülkiyet sorunlarının Kosova Mülkiyet Acentesi tarafından başarıyla çözümlenen iki aile 2012 yılı başlarında taşınırken, çözmek için biraz zaman gerektiren karmaşık mülkiyet iddialarıyla kalan iki aile mevcuttur. Bu 11 aile taşındıktan sonra, belirsiz statüsü olan sadece dört aile (iki koruma vakası dahil) kampta kalmaya devam edecektir; bununla birlikte, onlarla olan müzakereler devam etmektedir ve Mercy Corps onların sonunda yeniden yerleşim projesinden yararlanacağını ummaktadır.

Rom, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisi, 2009-2015 (Strateji) ve beraberindeki *Rom, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisinin Uygulanması için Eylem Planı, 2009-2015* (Eylem Planı), Kosova'daki Rom, Aşkali ve Mısırlı toplulukların karşılaştığı zorlukları ayrıntılarıyla göstermektedir. Eylem Planı, ayrımcılıkla mücadele ve entegrasyonu desteklemek üzere gerekli önlemlerin uygulanabilmesi doğrultusunda bir zaman çizelgesi ve bütçe tahminleri eşliğinde, bu sorunların ele alınması amacıyla ilgili merkezi-ve-yerel düzeydeki kuruluşlar tarafından alınması gereken somut önlemleri içermektedir. Bu kapsamlı siyasi belgelere rağmen, Kosova kuruluşları Kosova'daki Rom, Aşkali ve Mısırlı toplulukların entegrasyonu için uygun koşullar yaratmak üzere verdiği taahhütleri yerine getirmede yetersiz kalmaktadır. Mayıs 2011 tarihli Strateji ve Eylem Planı'nın uygulanmasına yönelik AGİT raporuna göre, siyasi irade eksikliği mevcuttur; merkezi düzeydeki kuruluşlar yanı sıra merkezi ve yerel düzeydeki kuruluşlar arasında bir koordinasyon eksikliği görülmektedir; ve bunun etkin bir şekilde uygulanmasını

¹¹ Belediye Mercy Corps tarafından mevcut yeniden yerleştirme projesi çerçevesinde inşa edilecek bu ek binaların yapılması için destek olacağını dile getirmiştir.

¹² Mercy Corps EU-MRSI projesinin bir parçası olarak, kampın yönetimini Topluluklar ve Geri Dönüş Bakanlığı fonları aracılığıyla sağlamıştır. Bu fonlar Ağustos 2011 tarihinde sona ermiştir. Bu aşamada Mercy Corps, Haziran 2012 tarihine kadar kampın yönetimi için fon sağlaması amacıyla, Topluluklar ve Geri Dönüş Bakanlığına teklif çağrısı için başvurmuştur. Mercy Corps Aralık 2012 sonlarına kadar kampı yönetmeye devam edecektir (proje tasarrufları aracılığıyla).

¹³ Bir ailenin kuzey Mitroviça'ya taşınması beklenmektedir.

¹⁴ Başlangıçta UNHCR tarafından sürekli korumaya muhtaç olarak belirlenen yedi aile mevcuttu, ki bunların güvenli bir şekilde güney Mitroviça'ya dönmesi beklenemezdi. Aralık 2011'de, bu ailelerin beşi kendilerinin "koruma altında" olarak sınıflandırılmasına rağmen, onların "Rom Mahallesi"ne taşınabileceğini bildirdi.

sağlamak için ayrılan bütçe yeterli değildir.¹⁵ Bununla birlikte, rapor başlangıçtan itibaren ilerleme kaydeden geri dönüş, gayri resmi yerleşim alanlarının düzenlenmesi ve kültür ile eğitim alanlarındaki gelişmelere mütevazı kalmamaktadır.¹⁶

Merkezi düzey ile ortak olarak, kısmen belediye düzeyinde Strateji ve Eylem Planı hakkındaki genel bir bilinç eksikliği nedeniyle, 2011 yılı içerisinde etkinliklerin uygulanması için belediyeler tarafından herhangi bir fon tahsisi yapılmamıştır.¹⁷ AGİT yıl ortası bütçe gözetimi sırasında fon tahsisinde bulunan tek bir belediyenin varlığından haberdar değildir: İpek belediyesi, katılım konusunda talep beyanı olduğunda, ilgili topluluklara tahsis edilmek üzere belediye başkanı ofisi içerisinde fon tahsisinde bulunmuştur. Bununla birlikte, Kosova Ovası'nda belediye toplulukları ve geri dönüş ofisi (BTGDO) belediyedeki tüm bölümlere 2012 yılı bütçe planlaması sırasında etkinliklerin bütçeye dahil edilmesi gerektiğini yazılı olarak hatırlatmasına rağmen, AGİT 2012 yılı Eylem Planı'nın uygulanması için herhangi bir belediyenin fon ayırdığından haberdar değildir.¹⁸

Özel olarak düzenlenmiş olmasa da, bazı belediyeler Strateji'nin uygulanması için yerel düzeyde eylem planları hazırlama kararı almıştır.¹⁹ Diğer belediyelerde Rom, Aşkale ve Mısırlı topluluklarının durumunu iyileştirmek amacıyla faaliyetler gerçekleştirilmiş ve belediye tarafından desteklenmiştir. Örnek olarak, rapor dönemi sırasında bazı belediyeler yerinden edilmiş, geri dönen veya toprağı olmayan Rom, Aşkale ve Mısırlı toplulukları için belediye arsası tahsis etmiştir.²⁰ Diğer bazı belediyeler devamsızlık konusunu görüşmek üzere veliler ve belediye görevlileri arasında toplantılar düzenleyerek, ihtiyacı olanlara okul malzemesi dağıtarak veya hızlandırılmış/yoğun dersler sağlayarak okula katılım oranının artırılması doğrultusunda girişimlerde bulunmuştur.²¹ Birtakım belediyelerde ise Rom, Aşkale ve Mısırlı topluluğu üyeleri için kısa vadeli istihdam olanakları görüşülmüştür.²² Çoğu durumda,

¹⁵ Bkz. AGİT *Rom, Aşkale ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisine yönelik Eylem Planı'nın Uygulanması Raporu*, Mayıs 2011, <http://www.osce.org/tr/kosovo/77910> (erişildi, 25 Kasım 2011).

¹⁶ Ibid. s.3.

¹⁷ Ibid. s. 7.

¹⁸ Kosova Ovası belediyesi BTGDO, bu raporun amaçları doğrultusunda veri biriktirme sırasında yüz yüze görüşmeler yürütmüştür.

¹⁹ Belediye düzeyindeki eylem planları Ferizovik, Mitroviça, Yakova ve Kosova Ovası belediye meclisleri tarafından onaylanmıştır. Prizren'de eylem planı 27 Nisan 2012 tarihinde onaylanmıştır. Gračanitsa belediyesinde yerel düzeyde eylem planı tasarı aşamasında bulunmaktadır. Poduyova'da topluluklar komitesi Aşkale temsilcisi yerel düzeydeki eylem planının tasarlanması sürecini başlatırken, İpek'te "Syri i Vizionit" STK'ü 2009-2011 için yerel eylem planını hazırlamıştır, fakat tasarı aşamasındaki girişimlerine rağmen, plan hiçbir zaman belediye tarafından onaylanmamıştır.

²⁰ Viti'de, belediye arsası Rom ailelerine yönelik iki evin inşa edilmesi için tahsis edilmiştir. Poduyova'da, belediye arsası geri dönen Aşkale ailesi için tahsis edilmiştir. Klina'da belediye arsası toprağı olmayan Aşkale ve Mısırlı ailelere yönelik yedi evin inşa edilmesi için tahsis edilmiştir. Mitroviça ve Yakova belediyeleri "Rom Mahallesi" (Rom ve Aşkaliler tarafından ikamet edilen) ve "Ali İbra" yerleşim alanında (Mısırlılar tarafından ikamet edilen) geniş belediye arazileri tahsis etmiştir. Ferizovik belediyesi arazisi eğitim merkezi, sağlık merkezi ve anaokulu olarak kullanılması amacıyla Aşkale Kültür Merkezi'nin inşa edilmesi için tahsis edilmiştir.

²¹ Ferizovik belediyesinde, BTGDO Rom, Aşkale ve Mısırlı ortaokul öğrencilerine yönelik ders kitaplarının dağıtımı için AGİT, yerel bir STK'ü ve Aşkale Topluluk Merkezi ile işbirliği yapmıştır. Aynı belediyede BTGDO, AGİT'in desteğiyle, veliler ve çocuklarla okuldan ayrılma konusunu ele alan bir yuvarlak masa toplantısı düzenlemiştir. Poduyova'da belediye Aşkale topluluğu mensupları için okuryazarlık dersi sunmaktadır. Söz konusu belediye aynı zamanda zorunlu sivil kayıt belgeleri olmadan geri dönen çocukların okula kaydedilmesini kabul etmektedir. Benzeri girişimler Yakova, İpek ve Prizren belediyeleri tarafından da yürütülmüştür.

²² Örnek olarak, Ağustos 2011 sırasında İstihdam ve Sosyal Refah Bakanlığı tarafından desteklenen çevre temizliği projesi çerçevesinde Rom topluluğu mensupları kısa-dönemli sözleşmelerle istihdam edilmiştir. Rom ve Mısırlı topluluğu mensupları benzeri şekilde İpek belediyesinde istihdam edilirken, her üç topluluk

belediye tarafından yürütülen faaliyetler üçüncü bir şahıs tarafından desteklenmiştir, bu ya bir STK veya uluslararası kuruluşu olmuştur ya da merkezi düzey tarafından finanse edilmiştir. Rom, Aşkali ve Mısırlı toplulukların haklarını geliştirmek ve korumak doğrultusunda tek başına belediye tarafından yürütülen çok az girişim örneği mevcuttur.

Geriyeye kalan zorluklar

Büyük oranda kurşunla-kirletilmiş ortamdan onları uzaklaştırmak üzere, Osterode kampında yaşayan son ailelerin taşınması zorlayıcı gözükmektedir. Özellikle, koruma talebinde bulunan iki aile Mercy Corps için sorun oluşturmaktadır. Bu onların nerede yaşayacağına dair herhangi bir yazılı anlaşmanın olmayışı ve UNMIK Mitroviça Yönetimi (UAM)'nin onlara kuzey Mitroviça'da arsa tahsis edip edemeyeceği konusundaki belirsizliklerden kaynaklanmaktadır. Onların nereye yerleştirilmesi gerektiği konusundaki görüşmeler etkilenen bireylerin asgari katılımıyla yürütülmüştür. UNHCR tarafından sürekli korumaya muhtaç olarak değerlendirilen beş ailenin "Rom Mahallesi" beklenen geri dönüşü, bunun "Rom Mahallesi"ndeki diğer sakinlerin güvenliğini tehlikeye sokabileceği nedeniyle, yerleşim bölgesindeki bazı topluluk liderleri tarafından hoş karşılanmamaktadır.²³ Projelerin planlama aşaması sırasında topluluk temsilcilerinin katılım eksikliği ayrıca "Rom Mahallesi"ne taşınan 104 aile için endişe konularından birini oluşturmaktaydı.²⁴ Bununla birlikte, danışma mekanizmalarının mevcut olduğu durumlarda da bunların topluluklar tarafından tam olarak kullanılmadığını belirtmek gerekmektedir.²⁵

Şimdi "Rom Mahallesi"nde ikamet eden aileler için yerleştirme projesinin doğruluğunu ve sürdürülebilirliğini sorgulayan çok sayıda insan hakları konusu mevcuttur. Konut standartlarıyla ilgili bazı sorunlar yaşanmıştır, ki bu aslında yetersiz yalıtım ve yüksek düzeydeki nem oranından zarar görmektedir ve bazı sakinler için sağlık sorunu oluşturmaktadır. Mercy Corps kötü şekilde zarar görmüş sıra evlere yalıtım sistemi yüklemek üzere bir şirketle çalışarak bu sorunu çözmeye çalışmıştır; fakat, sağlanan fonlar iki yerleştirme projesinden sadece biri için geçerli olması nedeniyle, tüm evlerin onarımı gerçekleşmemiştir. Bir diğer sağlık sorunu ise, belediyenin sorumluluğunda bulunan fakat faturaların ödenmemesi nedeniyle düzenli olarak toplanmayan, "Rom Mahallesi"ndeki çöplerin tahsil edilmemesinden kaynaklanmaktadır. Daha endişe verici konu ise kurşun-kirliliği meselesidir, ki bu her ne kadar hafifletilmiş olsa da, ailelerin "Rom Mahallesi"ne taşınmasıyla tamamen çözümlenmemiştir. "Rom Mahallesi"ndeki bazı çocuklar kanlarında yüksek oranda kurşun bulunması nedeniyle tıbbi tedavi almaya devam etmektedir. Rapor

---

üyeleri Kosova Ovası belediyesinde istihdam edilmiştir. Gračanitsa belediyesi 2011 yılında kamu hizmetleri bölümü içerisinde 12 Rom bireyine istihdam sağlamıştır.

²³ 27 Aralık 2011 tarihinde gerçekleşen AGİT toplantısı sırasında, her ne kadar bu kanıtlanmış olmasa da, güney Mitroviça'daki çok sayıda Rom lideri bazı Kosova Arnavut topluluğu mensuplarının UNHCR tarafından koruma-vakası olarak tanımlanan olayların çatışma sırasında ve öncesinde Kosova Arnavutlarına karşı gerçekleşen suçlarla bağlantısı olduğuna inandığını iddia etmiştir.

²⁴ Bkz. AGİT Raporu *Kosova Toplulukları Profilleri* 2010, "Kosova Rom Topluluğu Profili" <http://www.osce.org/kosovo/75450> (erişildi, 25 Kasım 2011) ve AGİT Raporu *Topluluk Haklarını Değerlendirme Raporu İkinci Baskı*, s. 19, not 4 *supra*.

²⁵ 2010 yılı başlarında belediye talebi üzerine AGİT ve UNMIK tarafından başlatılan Yerel Yürütme Komitesi Mitroviça belediyesi, Mercy Corps ve projelerin uygulanmasına dahil olan partner kuruluşlar ve paydaşlara teknik destek ve rehberlik yapması amacıyla kurulmuştur. Topluluklar ve geri dönüş bakan yardımcısının katılımı nedeniyle bu ayrıca belediye ve merkezi düzey kuruluşları arasında bir koordinasyon mekanizması olarak da hizmet görmüştür. Bununla birlikte, oluşturulan bu yapı, davet edilmesine rağmen, toplantılara hiçbir zaman katılmayan kamplardaki Rom ve Aşkali toplulukları temsilinden mahrumdu.

dönemi sırasında bu çocukların bazılarının durumu kötüleşmiştir.²⁶ Ayrıca “Rom Mahallesi”ndeki bazı ilelerin çocuklarını kuzey Mitroviça’daki maden eritme faaliyetlerine dahil ettiği ve dolayısıyla onları kurşun-kirliliği tehlikesine maruz bırakmaya devam ettiği doğrultusunda, Mercy Corps tarafından ileri sürülen, bazı ithamlar da bulunmaktadır.²⁷ “Rom Mahallesi”nde yaşayan Rom ve Aşkali toplulukları için, onların geri dönüşünün sürdürülebilirliğini etkileyen diğer insan hakları kaygıları arasında bölgedeki istihdam yetersizliğidir, ki bu Kosova’da Rom, Aşkali ve Mısırlı topluluklarının karşılaştığı genel ayrımcılık sayesinde artış göstermektedir.²⁸ Kamu atıkları şirketi, “Uniteti”, Danimarka Mülteciler Konseyi (DRC) tarafından yürütülen, bazılarının AGİT tarafından desteklendiği, “Rom Mahallesi” sakinlerine yönelik mesleki eğitim programlarının bir sonucu olarak, yedi Rom ve Aşkali topluluğu mensubunu kısa-vadeli sözleşmelerle çalıştırmaktadır. Bununla birlikte, bu “Rom Mahallesi”nde yaşayan çalışma çağındaki Rom ve Aşkali nüfusun sadece çok küçük bir orandır. Sıra evler sakinleri için mülkiyet güvenliği, belediyenin projeler için gerektiği şekilde arazi tahsisinde bulunup bulunmadığı doğrultusundaki şaşkınlık ile birleştiğinde, ve eğer öyleyse, ne kadarlık bir süre için, gibi sorular endişelerdir.²⁹

Daha önce belirtildiği gibi, Strateji ve Eylem Planı’nın uygulanması fonların eksikliği, merkezi düzeyden yerel düzeye doğru koordinasyon ve rehberlik yetersizliği ile siyasi irade eksikliği tarafından ciddi bir şekilde engellenmektedir. 2010 veya 2011 yılları için Kosova Konsolide Bütçesi tarafından herhangi bir fon ayrılmamıştır. Bazı siyasi alanlarda birtakım gelişmeler kaydedilmekle birlikte, istihdam ve ekonomik güçlendirme, katılım ve temsil, güvenlik, polis hizmetleri ve adalet alanlarında önemli gelişmeler görülmemiştir.³⁰ Benzer bir şekilde, belediye düzeyinde, belediyelerin büyük bir çoğunluğu Strateji veya Eylem Planı’nın uygulanmasına yönelik herhangi bir hedeflenen faaliyetin yürütülmesi için fon tahsisinde bulunmamıştır. Lipyen belediyesinde, örnek olarak, belediye başkanı Kosova Konsolide Bütçesi tarafından yetersiz fon tahsisi nedeniyle memnuniyetsizliğini dile getirirken, belediyenin fon yetersizliği nedeniyle yerel eylem planı oluşturmayacağını ve bunun uygulanmasına izin vermeyeceğini belirtmiştir.

---

²⁶ Temmuz ve Ağustos 2011 arasında tıbbi tedavi gören altı çocuktan üçünün sağlık durumunun kötüleştiği Mercy Corps tarafından bildirilmiştir. Aralık 2011 sonlarından itibaren iki çocuk tıbbi tedavi görmektedir. Toplam dokuz çocuğun kanında yüksek oranda kurşun olduğu teşhis edilmiştir.

²⁷ Demir eritme faaliyetleri ve kurşun zehirlenmesi arasında olası ilişkiler dahil olmak üzere, Mitroviça’daki Rom ve Aşkali toplulukları arasında kurşun-kirliliği konusunda daha fazla bilgi için, bakınız AGİT Raporu *Mitroviça’daki Rom Topluluğunu etkileyen Kurşun Kirliliği Yardımcı Raporu*, Şubat 2009, <http://www.osce.org/kosovo/36234> (erişildi, 25 Kasım 2011).

²⁸ Bkz. AGİT Raporu *Kosova Topluluklar Profilleri* 2010, “Kosova Rom Topluluğu Profili”, “Kosova Aşkali Topluluğu Profili” ve “Kosova Mısırlı Topluluğu Profili”, not 24 *supra*.

²⁹ Projelerden yararlananlar belediye ve Mercy Corps ile ilk 18 aylık dönem için üçlü anlaşma imzalamıştır, 97.5 yıllık ek bir yenilenme seçeneğiyle. Mitroviça belediye meclisi projeler için arazi tahsis edilmesi doğrultusunda oy kullanmıştır, fakat resmi belgeler arazi sağlamanın mevcut olmadığını gerektirmektedir. Belediye meclisinin ayrıca 99-yıllık kullanım süresi mi yoksa “daha uzun bir süre” için mi oy kullandığı doğrultusunda anlaşmazlıklar mevcuttur. Bu belediyelerin 40 yıldan fazla olmayan bir süre için arazi tahsis etmesine izin veren yeni yasanın yürürlüğe girmesiyle daha da karmaşık hale gelmiştir: Kullanılmak Üzere Belediye Taşınmaz Mallarının Tahsis Edilmesi Yasası, No.03/L-226, 9 Kasım 2010.

³⁰ AGİT Raporu *Kosova’daki Rom, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisinin uygulanması için Eylem Planı*, s. 3, not 15 *supra*.

3. GERİ DÖNÜŞ VE REENTTEGRASYON

“Azınlık topluluklarına mensup kişilerin, özellikle yerinden edilmiş kişilerin, bilhassa güvenlik, iskan, sosyal koruma, eğitim ve mülkiyete erişim gibi alanlarda, güvenilir ve sürdürülebilir geri dönüşü için elverişli koşulların, gecikmesiz olarak, yerine getirilmesini sağla.”³¹

Mevcut durum

2011 yılı içerisinde, UNHCR tarafından azınlık olarak sınıflandırılan toplam 1,143 birey kendi evlerine gönüllü olarak geri dönmüştür, 457 Kosova Sırbı, 118 Rom, 364 Aşkali ve Mısırlı, 60 Boşnak, 106 Goralı ve 28 Kosova Arnavutu dahil.³² Yerinden edilmiş kişiler arasındaki bilinci arttırmak amacıyla, Topluluklar ve Geri Dönüş Bakanlığı (TGDB), UNHCR ve DRC Kosova ve bölgedeki erişim faaliyetlerin yürütülmesi için belediyeleri desteklemeye devam etmiştir, özellikle git-ve-bilgilen ve git-ve-gör ziyaretleri aracılığıyla. Mevcut geri dönüş çerçevesi içerisinde³³ TGDB, yerel kuruluşlar ve ilgili uluslararası partnörler aracılığıyla, birtakım destek programları aracılığıyla yerinden edilmiş ve geri dönen kişileri desteklemeye devam etmiştir.³⁴ Hükümet her belediyede BTGDO’ların kurulmasının zorunlu hale getirilmesiyle güvenli ve sürdürülebilir geri dönüşü kolaylaştırmak doğrultusundaki bağlılığını göstermiştir.³⁵ Bu ofisler çoğunluk olmayan topluluklar,³⁶ zorla geri gönderilmiş kişiler dahil olmak üzere, yerinden edilmiş ve geri dönen kişilerin haklarını; kamu hizmetlerine eşit erişimini sağlayarak; ve geri dönüş sürecini koordine ve teşvik ederek, geliştirmek ve korumakla yükümlüdür. BTGDO şimdi çoğu belediyelerde oluşturulmuştur.³⁷

2011 yılı boyunca, toplam 2.435 kişi geri kabul anlaşmalarına dayalı olarak ev sahipliği yapan ülkelerden (çoğunlukla Batı Avrupa ülkeleri) geri gönderilmiştir. Bu UNHCR tarafından risk altında ve korumaya muhtaç olarak değerlendirilen 519 kişi dahil olmak üzere,

³¹ Bakanlar Komitesi’nin ikinci önerileri, not 6, *supra*.

³² Bu 2010’dakinin tersidir, ki bu sırada UNHCR tarafından azınlık olarak sınıflandırılan 2,314 kişi gönüllü olarak geri dönmüştür. UNHCR Priştine Misyon Şefi Ofisi, İstatistiksel Bakış – Aralık 2011 sonlarında güncelleştirilmiştir.

³³ Topluluklar ve Geri Dönüş Bakanlığı, Topluluklar ve Geri Dönüş Stratejisi 2009–2013; ve UNMIK/Geçici Özyönetim Kuruluşları (GÖK), Sürdürülebilir Geri Dönüş Kılavuzunu Gözden Geçirmiştir, Temmuz 2006; 12 Ağustos 2010 tarihinde kabul edilen ve 27 Ağustos 2010 tarihinde yürürlüğe giren Belediye Topluluklar ve Geri Dönüş Ofislerinin oluşturulmasına ilişkin 02/2010 sayılı Hükümet Düzenlemesi.

³⁴ Örnek olarak, ECLO/MCR tarafından karşılanan, Kosova Sırbı, Rom, Aşkali ve Mısırlı toplulukları yanı sıra diğer çoğunluk olmayan toplulukların yararlandığı, Kosova’ya Geri Dönüş ve Reentegrasyon (RRK) projesi. Kasım 2011 tarihinde başlayan RRK III, 24 aydan fazla uygulama süreci içerisinde, 210 yerinden edilmiş ailenin seçilmiş dört belediye (Ferizovik, Klina, Obiliç ve Rahovça) evlerine saygın ve sürdürülebilir bir şekilde geri dönüşü ve reentegrasyonunu desteklemek üzere konut inşası ve gelir getirici bileşenleri dahil ederek, çok-sektörlü etkinlikleri öngörmektedir.

³⁵ 12 Ağustos 2010 tarihinde onaylanan ve 27 Ağustos 2010 tarihinde yürürlüğe giren, Belediye Topluluklar ve Geri Dönüş Ofisleri hakkında 02/2010 sayılı Başbakanlık Ofisi Düzenlemesi, Topluluklar komitesi, arabuluculuk komitesi ve topluluk ofislerine yönelik UNMIK Yönetmeliği, Bölüm 23’ü değiştiren, Kosova’daki Belediyelerin Özyönetimi üzerine 2007/30 sayılı UNMIK Yönetmeliği. BTGDO kendi selefleri olan belediye topluluk ofisleri ve belediye geri dönüş görevlilerini değiştirmiş ve reform etmiştir.

³⁶ Bu raporun amacı doğrultusunda, çoğunluk olmayan topluluk terimi belediye düzeyinde sayısal azınlıkta bulunan herhangi bir topluluk için kullanılmıştır.

³⁷ Bununla birlikte, Elez Han, Kačanik, Yunik, Malişova, Mamuşa ve Priştine belediyelerinde BTGDO’lerinin oluşturulması doğrultusunda herhangi bir adım atılmamıştır. Bunların arasında, sadece Priştine belediyesinde önceden belediye topluluklar ofisi mevcuttu. Söz konusu belediyelerin Sırbistan yasalarını uygulaması nedeniyle, BTGDO Leposaviç, Zubin Potok ve Zveçan belediyelerinde oluşturulmamıştır.

UNHCR tarafından azınlık olarak sınıflandırılan toplam 605 topluluk üyesini içermektedir.³⁸ 2010 yılında hükümet Geri Gönderilen Kişilerin Reintegrasyonu için Gözden Geçirilmiş Strateji ve Geri Gönderilen Kişilerin Reintegrasyonu Stratejisinin Uygulanması için Eylem Planı (birlikte, Reintegrasyon Stratejisi ve Eylem Planı)'nı onaylamıştır. Nisan 2011'den itibaren merkezi düzey kuruluşları, özellikle İçişleri Bakanlığı, belediye kurumları arasında bu yeni politika ve kurumsal çerçeve hakkındaki bilinci arttırmak ve ilgili yetkililer arasında kapasite geliştirmek doğrultusunda çabalarını yoğunlaştırmıştır. Bu hazırlayıcı adımlar büyük ölçüde başarılı olmuştur: belediyelerin büyük bir bölümü Reintegrasyon Stratejisi ve Eylem Planı ile merkezi düzeydeki reintegrasyon fonlarına erişim hakkında yazılı yönergeler aldığını bildirmiştir; bunların yarısından fazlası merkezi düzey tarafından düzenlenen geri gönderilme konusundaki eğitim oturumlarına katılmıştır.³⁹ Bununla birlikte, umut verici bir gelişme olarak, geri gönderilen kişilere doğrudan yardımcı olmak ve onların sürdürülebilir reintegrasyonunu geliştirmek üzere uzun vadeli projelerin finansmanını sağlamak amacıyla, hükümet merkezi düzey reintegrasyon fonu için 3.4 milyon Euro tahsis etmiştir.

Rapor dönemi sırasında Avrupa Entegrasyonu Bakanlığı temsilcileri, vizelerin liberalizasyonu süreci için geri gönderilen kişilerin sürdürülebilir reintegrasyonunun taşıdığı önemi vurgulamak amacıyla, Kosova genelindeki belediyelere düzenli ziyaretler yapmıştır. Gilan, Kamenica ve Rahovca belediyelerindeki geçici geri gönderme komisyonları, Ferizovik ve Viti belediyelerindeki çalışma grupları ve Vıçitrin belediyesindeki geri gönderme kurulu dahil olmak üzere, bazı belediyelerde bu yasal/siyasi çerçeve kapsamı dışında ek koordinasyon yapılarının oluşturulmasına yol açmıştır. Poduyova, Yakova ve Viti belediyeleri geri gönderilen kişilere erişim amacıyla bilinçlendirici kampanyalar yürütmüştür. Bununla birlikte, bu girişimler olağanüstü gelişmelerdi ve çoğu belediyede gerçekleşen ziyaretler somut sonuçların alınması doğrultusunda asgari katkı sağlamıştır.

Geriyeye kalan zorluklar

Genel olarak, geri dönüş ve reintegrasyon süreci, bilhassa belediyeler için, önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Belediye geri dönüş stratejilerinin kabul edildiği belediyelerde bu genellikle sadece kısmen uygulanmaktadır ve ilgili politikalar, stratejiler ve projelerin uygulanması sırasında belediyeler bütçe kısıtlamaları ile ilgili kalıcı sorunlar, belediye yönetimi tarafından siyasi irade veya girişim eksikliği, ilgili belediye görevlileri arasında kapasite yetersizlikleri ve merkezi ile yerel düzeydeki paydaşlar arasında koordinasyon ve bilgi paylaşımı ile ilgili sorunlarla karşılaşmaktadır.⁴⁰ 2011 yılının ilk yarısında gönüllü geri dönen kişiler sayısının aşağılarda seyretmesi kısmen BTGDO yıllık bütçesinin 2011 yılı baharına uzayarak geç onaylanması ile ilişkilendirilebilir. BTGDO bütçesinin 2011 orta-vadeli bütçe gözetimi sırasında kesilmesi nedeniyle konutların yeniden yapılandırılması ve diğer yardım programları için fon tahsisi sınırlı kalmaktadır.

Benzeri şekilde, uluslararası aktörler ve hükümetin artan ilgisine rağmen, Reintegrasyon Stratejisi ve Eylem Planı'nın etkin bir şekilde uygulanması, özellikle belediye düzeyinde,

³⁸ UNHCR tarafından azınlık olarak sınıflandırılan 593 kişi ve risk altında ve korumaya muhtaç gruplar olarak sınıflandırılan 511 kişi dahil olmak üzere, 2010 yılı içerisinde gerçekleşen toplam geri gönderme sayısı 2,910 kişiden oluşmaktadır.

³⁹ Bkz. AGİT Raporu Kosova Belediyelerinde Geri Gönderilen Kişilerin Reintegrasyonu için Siyasi Çerçevenin Uygulanmasındaki İlerlemeyi Değerlendirmek, Eylül 2011, ss.10–11, <http://www.osce.org/tr/kosovo/82774> (erişildi, 25 Kasım 2011).

⁴⁰ Bkz. AGİT Raporu Kosova'da yerinden edilmişlik ve geri dönüş belediye tepkileri, Kasım 2010, <http://www.osce.org/rom/kosovo/73858> (erişildi, 13 Eylül 2011).

sorun olmaya devam etmektedir. Merkezi düzey kuruluşları tarafından belediye görevlilerine yönelik bilinçlendirme ve kapasite geliştirme girişimlerine rağmen, çoğu belediyelerin somut girişimler geliştirmek, uygulamak veya teşvik etmek doğrultusunda sınırlı çabaları nedeniyle, uygulamada bunun henüz somut sonuçlar göstermesi beklenmektedir. Dolayısıyla sivil kaydı, eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal refah, barınma ve konaklama gibi birçok önemli alanda ilerleme görülmemektedir. Hemen tüm durumlarda, sürdürülebilir belediye finansmanı eksikliği ve/veya merkezi Fon seçeneklerine erişim konusunda geçerli prosedürler hakkında bilgi yetersizliği, yüksek düzeyde siyasi irade eksikliği ile birleştiğinde, etkin bir uygulamayı engellemiştir. Reentegrasyon fonlarının etkin bir şekilde ve zamanında ödenmesi, bunların sadece küçük bir yüzdesinin doğrudan destek şeklinde geri gönderilen kişilere ulaştırılması ile, kalıcı sorunlardan birini oluşturmaktadır.⁴¹

Mülkiyet ve konutlara sınırlı erişim, ekonomik fırsatların yetersizliği ile eğitim, sağlık ve sosyal yardım gibi temel hizmetlere ulaşım konusundaki kısıtlamalar, ki bu ilgili tüm paydaşların işbirliğiyle daha büyük bir çabayla ele alınmalıdır, gönüllü ve zorla geri gönderilmiş kişiler için sürdürülebilir geri dönüş ve reentegrasyon açısından önemli bir engel oluşturmaya devam etmektedir. Rom, Aşkali ve Mısırlı toplulukları Kosova'daki en savunmasız gruplar arasında yer almaya devam etmektedir. Güvenlik durumu açısından nispeten sakin geçmesine rağmen, rapor dönemi kişiler, özel mülkiyet (hırsızlık, vandalizm, soygun ve boş bırakılan geri dönenlerin evlerinin yağmalanması dahil) ve topluluklar için kültürel ve dini önem taşıyan alanlara yönelik kalıcı küçük ölçekli olaylara damgasını vurmuştur. Çoğunlukla herhangi bir tepki veya belediye erişimi ile karşılık bulmayan bu gibi olaylar, geri dönen toplulukların güvenlik algılamasını etkilemekle kalmayıp, onların geri dönüşünün sürdürülebilirliğini de etkilemektedir.⁴²

4. KÜLTÜR VE MEDYA

“Kültürel ve dini mekanlar ile tüm azınlık toplulukların kültürel mirasının korunması için daha fazla destek sağla, Sırp Ortodoks Kilisesi'ne ait olanlar dahil.”⁴³

“Azınlık topluluklarının kültürlerini koru ve geliştir, medya alanında dahil; sayısal olarak daha küçük azınlıkların ihtiyaçları için özel dikkat sarfet; ilgili fonların tahsisi için topluluk temsilcileriyle yeterli danışmayı sağla.”

“Tüm topluluk mensuplarının kamu hizmeti yayıncılığına eşit erişimini sağlamak için adımlar at.”

Mevcut durum

Kültürel ve dini alanların muhafaza edilmesi ve tüm toplulukların kültürel mirasının geliştirilmesi endişe konusu olmaya devam etmektedir. Bununla birlikte, rapor dönemi sırasında kültürel miras ile ilgili mevzuatın uygulanması konusunda bazı gelişmelerin yaşandığı görülmüştür. Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı (KGSB) 30 Eylül 2011 tarihinde

⁴¹ Ibid.

⁴² Daha fazla bilgi için bakınız AGİT Raporu *Kosova'daki Toplulukları Etkileyen Güvenlik Olaylarına Belediye Tepkisi ve Belediye Topluluklar Güvenlik Konseyi'nin Rolü*, Aralık 2011, <http://www.osce.org/tr/kosovo/87368> (erişildi, 11 Ocak 2012).

⁴³ Bakanlar Komitesi'nin ikinci önerileri, not 6, supra.

koruma gerektiren 930 kültürel miras alanının geçici envanter listesini ilan etmiştir.⁴⁴ Bununla birlikte, bu liste sadece geçici niteliğe sahiptir ve yasa ile öngörüldüğü şekilde henüz Kosova Kültürel Miras Konseyi (KKMK)'ne incelenme, kabul ve/veya reddedilmesi için teslim edilmemiştir.⁴⁵ 2011 yılı sonlarında, Büyük Hoça köyü yasa tasarısı ve Prizren⁴⁶ tarihi şehir yasa tasarısının ilk okunuşu Kosova Meclisi'nde gerçekleşmiş ve ilgili Meclis komiteleri tarafından incelemeye alınmıştır. Her iki yasa tasarısı, içerdiği hükümlerin Kosova Sırp topluluğu ve Sırp Ortodoks Kilisesi'ne çok fazla yetki vermesi gerekçesiyle, Rahovça ve Prizren belediyelerindeki belediye görevlileri ve Kosova Arnavut sivil toplum kuruluşları tarafından güçlü bir muhalefetle karşılanmıştır.⁴⁷

Aralık 2011 itibariyle 16 belediye kendi alansal planlarını onaylamıştır. Bu planlar özel koruma bölgeleri (ÖKB) ve diğer kültürel miras alanları çevresindeki inşaat ve yapılanmaların düzenlenmesi için gereklidir. Üç belediye daha Çevre ve Alan Planlaması Bakanlığı'na kendi alansal planlarını sunmuştur. Diğer 14 belediye ise kendi alansal planlarını hazırlamaya başlarken, Priştine belediyesi henüz tasarlama sürecine başlamamıştır.⁴⁸ Kırk beş ÖKB Sırp Ortodoks dini ve kültürel miras alanlarını korumak için oluşturulmuştur; yine de, öngörülen koruyucu düzenlemelerin denetimi ve uygulanmasına ilişkin endişeler devam etmektedir. Uygulama ve Denetleme Kurulu (UDK)⁴⁹ söz konusu ÖKB'lerin⁵⁰ gözetimi ve uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla rapor dönemi sırasında kurulmuştur; bununla birlikte, bu mekanizma şimdiye kadar sadece yazışmaların değişimi yoluyla üyelerle danışmak şeklinde işlev görmüştür.

Kosova polisi Şubat 2009 tarihinde kendi sorumluluğuna teslim edilen 17 Sırp dini ve kültürel miras alanına 24-saat koruma sağlamaya devam etmektedir.⁵¹ Kendileri ayrıca KFOR'dan diğer altı Sırp dini ve kültürel miras alanının sorumluluğunu da üstlenmiştir ve devir teslim tarihinden itibaren o bölgelere 24 saat koruma sağlamaktadır. İki Sırp dini ve kültürel miras alanı halen KFOR koruması altında bulunmaktadır.⁵² Rapor dönemi sırasında 24 saat Kosova polisi koruması altında bulunan alanlara yönelik iki suç eyleminin yaşandığı bildirilmiştir.⁵³

---

⁴⁴ KGSB, "Kosova për herë të parë pas lufte ka një listë të trashëgimisë kulturore për mbrojtje të përkohshme", <http://www.mkrs-ks.org/?page=1,6,23> (erişildi, 21 Kasım 2011). Söz konusu haber küpürü sadece Arnavutça dilinde mevcuttur.

⁴⁵ Madde 4(3), Yasa No. 02/L-88 Kültürel Miras Yasası, 6 Kasım 2006 tarihinde 2006/52 sayılı UNMIK Yönetmeliği tarafından ilan edildiği şekilde.

⁴⁶ Önerilen yasalar 03/L-039 sayılı Özel Koruma Bölgeleri Yasası Madde 8 ve Madde 9 ile öngörüldüğü şekilde Büyük Hoça köyü ve Prizren tarihi şehrin geleneksel karakteristiklerini korumak amacıyla Kosova hükümeti tarafından hazırlanmıştır.

⁴⁷ Rapor dönemi dışında kalmakla birlikte her iki yasanın 20 Nisan 2012 tarihinde Kosova Meclisi tarafından onaylandığını not etmek uygun görülmektedir.

⁴⁸ Leposaviç, Zubin Potok ve Zveçan belediyeleri Sırbistan yasalarını uyguladığı için alansal planlarını tasarlamamıştır.

⁴⁹ UDK üyeleri KGSB, Kosova Anıtları Koruma Enstitüsü, Leposaviç'teki Anıtları Koruma Enstitüsü, Sırp Ortodoks Kilisesi ve uluslararası paydaşları içermektedir.

⁵⁰ Bkz. 15 Haziran 2008 tarihli 03/L-039 sayılı Özel Koruma Alanları Yasası, Madde 4.

⁵¹ Sırp Ortodoks dini ve kültürel miras alanlarının güvenliğini korumaya yönelik çalışma düzeni hakkında daha fazla bilgi için Bkz. AGİT Raporu *Topluluk Haklarını Değerlendirme Raporu İkinci Baskı*, ss. 3–6, not 4 *supra*.

⁵² Deçan'daki Visoki Deçani Manastırı ve İpek belediyesindeki Patriklik.

⁵³ 2011 yılı içerisinde Kosova polis koruması altındaki Sırp Ortodoks kiliselerine yönelik iki hırsızlık olayı yaşanmıştır. Hırsızlık olayları Mayıs 2011'de Prizren'deki Bogorodica Leviška Kilisesi ve Sveti Arhandel Manastırında gerçekleşmiştir. Her iki olay da henüz çözümlenmemiştir. Bununla birlikte, Kosova polisi Bogorodica Leviška Kilisesi'nden yok olan kurşun çatıya bir itirazı olmazken, Şubat 2009 tarihinde alanın korumasını üstlendikleri zaman fotoğrafların kurşun çatının olmadığını iddia etmektedir. Ağustos 2011

Kosova Sırp topluluğuna ait dini ve kültürel mirasın geliştirilmesi ve korunması doğrultusunda bazı küçük ilerlemeler kaydedilmiştir. Örnek olarak, 2004 yılı ayaklanmaları sırasında hasar görmüş Prizren'deki Ortodoks Ruhban "Bogoslovija Svetih Ćirila i Metodija," 21 Eylül 2011 tarihinde, Prizren'deki Sveti Đorđe Sırp Ortodoks Kilisesi'nde öğrenim görmeye başlayan on öğrenciye ilk ayinini düzenleyerek, Raška Prizren Bölgesi Teodosije Piskoposluğu tarafından yeniden kullanıma açılmıştır. Çoğunlukla uluslararası kuruluşların girişimiyle olmak üzere, Sırp Ortodoks mezarlıklarının bakımı veya onarımı doğrultusunda bir takım projeler gerçekleştirilmiştir.⁵⁴ Belediyeler, belediye arazisi üzerindeki mezarlıkları korumaktan sorumlu olmakla birlikte, bunların çok az bir bölümü bu gibi etkinlikler için fon tahsisinde bulunmuştur.⁵⁵ Bununla birlikte, bu doğrultuda birkaç olumlu örnek mevcuttur. Kasım 2011'de, Kosova Ovası belediyesi şehir içerisinde ve Bresye ile Lismir/Dobri Dub köylerinde bulunan Sırp Ortodoks mezarlıklarını temizlemiştir. İstihdam ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından finanse edilen bir girişimle, İpek şehrindeki Ortodoks mezarlığı Eylül 2011 tarihinde temizlenmiştir. Bundan başka, 9 Kasım 2011 tarihinde, Lipyan belediye başkanı 2012 yılında belediyenin Sırp Ortodoks mezarlıklarının rehabilitasyonu için yatırım yapacağını ve hasar görmüş mezar taşlarını onaracağını bildirmiştir.

Yukarıda belirtilen faaliyetlere rağmen, özellikle Aşkali, Mısırlı ve Kosova Karadağlı toplulukları gibi, sayısal olarak daha küçük toplulukların kültürlerini etkin bir şekilde geliştirmeye çalışan çok az belediye bulunmaktadır. Ferizovik'te belediye 15 Şubat 2011 tarihinde Aşkali Bayrak Günü kutlamalarını desteklemek üzere fon sağlamıştır. Vıçitrin belediyesi de Aşkali Bayrak Günü'nü desteklemiştir, ancak bu topluluk mensuplarının girişiminden sonra gerçekleşmiştir. Aynı şekilde, Prizren belediyesinde, daha küçük toplulukların kültürünü teşvik edici faaliyetler toplulukların kendisi tarafından başlatılmıştır. İstok'ta belediye 2.000'den fazla kişinin katıldığı İpek belediyesine bağlı Vitomiriça köyünde Kosova Boşnak kültürel faaliyeti düzenleyen bir Kosova Boşnak STK'nu desteklemiştir. Bazı belediyeler Uluslararası Rom Günü kutlamaları için finansman sağlamıştır,⁵⁶ fakat desteklenen faaliyetler geçici niteliğe sahipti ve nadiren çoğunluk olmayan toplulukların kültürünü tanıtmak üzere ortak bir plan geliştirilmiştir.

Merkezi düzeyde, Başbakanlık Ofisi bünyesindeki Topluluk Konuları Ofisi (TKO), Kosova Karadağlı topluluğunun yaşam şartlarının iyileştirilmesi ve kültürlerinin teşvikini amaçlayan altı-aylık bir projeyi finanse etmiştir. TKO'nin ayrıca belediye düzeyinde sayısal azınlıktaki toplulukların entegrasyonunu destekleyen projelere yönelik 100.000 Euro civarında yıllık bütçesi mevcuttur. Proje teklifleri sivil toplum kuruluşları tarafından kabul edilmektedir ve daha sonra TKO tarafından oluşturulan bir komisyon tarafından seçilmektedir. Komisyon üyeleri çeşitli yasama ve yürütme görevlilerinden oluşmaktadır, bunlardan bazıları ise ait oldukları toplulukları temsilen seçilmektedir. Çeşitli uluslararası kuruluşları, AGİT dahil, söz konusu toplantılara gözlemci kapasitesinde katılmaktadır. Belediye düzeyinde, çoğunluk

---

sırasında, o zamanlar KFOR gözetiminde bulunan, İskenderay belediyesindeki Deviç Manastırı'nda da iki hırsızlık olayı yaşanmıştır.

⁵⁴ Örnek olarak, AGİT topluluk haklarının korunması ve geliştirilmesi görevinin bir parçası olarak, kültürel miras ile İstok, Prizren ve Priştine belediyelerindeki bazı Sırp Ortodoks mezarlıkları dahil olmak üzere, benzeri birçok projeyi desteklemiştir.

⁵⁵ Örnek olarak, 2010 yılında sadece yedi belediye mezarlıklarının bakımı için fon tahsis etmiştir. Daha fazla bilgi için bakınız AGİT Raporu *Kosova'daki Ortodoks Mezarlıkların Bakımı*, Eylül 2011, ss. 10–12, <http://www.osce.org/tr/kosovo/85006> (erişildi, 23 Kasım 2011).

⁵⁶ Mitroviça, İpek, Kosova Ovası, Gračanitsa, Ferizovik, Gilan, Kameniča ve Ştirpçe belediyeleri dahil. Deçan belediyesinde BTGDO 2012 yılı Uluslararası Rom Günü kutlamaları için fon ayırmıştır.

olmayan toplulukların kültürlerinin tanıtımını destekleyici projeler için fon tahsisi, belediye yönetiminde temsil ettiği durumlar hariç, genellikle çoğunluk olmayan toplulukların katılımı olmadan veya onlarla istişare edilmeden, belediye tarafından gerçekleştirilmektedir.

Toplulukların kültürel mirasının medyada tanıtımına ilişkin olarak, temsili geliştirmek veya topluluklar arasındaki anlayışı teşvik etmek doğrultusunda birkaç ortak girişim mevcuttur. Yerel düzeyde, birkaç olumlu örnekten biri, Arnavutça ve Sırpça olmak üzere aylık iki-dilli gazetenin yayınlandığı Gilan belediyesinde görülmektedir.⁵⁷ Projenin amacı topluluklar arasında etnik toleransı teşvik etmek ve daha demokratik bir toplum yaratmaktır. Mitroviça belediyesinde, yerel televizyon istasyonu “TV Mitroviça” arada bir çoğunluk-olmayan toplulukların kültürel faaliyetlerini kapsamaktadır. Aynı şekilde, kuzey Mitroviça’daki radyo “Kontakt Plus” ve “TV Most” bazen çoğunluk-olmayan toplulukları misafir etmektedir veya onlarla ilgili hikayeleri yayınlamaktadır. İpek belediyesinde Kosova Boşnak ve Kosova Sırp topluluklarının kendi dilinde yayın yapan radyo istasyonları olmasına rağmen, kültürel faaliyetlerden ziyade, onlar genelde eğlence ve haber programlarına yer vermektedir. Bununla birlikte, “Radyo Peja” (Kosova Boşnak radyo istasyonu)’da Pazar günleri İpek belediyesinde toplulukla ilgili 30-dakikalık sosyal ve kültürel konuların tartışıldığı bir program yayınlanmaktadır. Gračanitsa belediyesinde, “KiM Radio” ve “Vitez Radio” radyo istasyonlarında hafta bir saat Rom dilinde program verilmektedir.

Kamu hizmeti yayıncısı, Kosova Radyo Televizyonu (RTK), program süresinin yüzde 15’inden fazla bir bölümünü, kendi anadillerinde, Arnavut-olmayan topluluklar için adamakla yükümlüdür.⁵⁸ Birinci *Topluluk Hakları Değerlendirme Raporu*’ndan bu yana, ki o sıralarda RTK programlamasının sadece yüzde 12’sini Arnavutça-olmayan dillerde yürütmekteydi, bu gerekliliğin yerine getirilip getirilmediği konusunda herhangi bir bağımsız istatistik yayınlanmamıştır.⁵⁹ Bununla birlikte, RTK AGİT’e o dönemden itibaren Arnavutça olmayan dillerdeki yayınlarını geliştirdiğini ve artık bu yasal gerekliliği yerine getirdiğini iddia etmiştir.⁶⁰ Bu bağlamda RTK, 14 Kasım 2011 tarihinde, Rom topluluğu temsilcileri tarafından memnuniyetle karşılanan, Rom dilinde yayınlanan günde (Pazartesi Cuma arası) on dakikalık haber programını başlatmıştır. Yasal hükümlere göre, kamu hizmeti yayıncılığı Kosova halkının yaşadığı alanın en az yüzde 90’ını kapsamalıdır, Arnavut olmayan toplulukların yaşadığı alanın yüzde 90’ı dahil olmak üzere.⁶¹ Bununla birlikte, karasal kapsama yaklaşık yüzde 80 oranındadır ve kapsama eksikliği özellikle Arnavut olmayan toplulukların yaşadığı alanları etkilemektedir. Kablolu televizyonun yaygın bir şekilde kullanılması, ki günümüzde bu Kosova’nın tüm alanlarında mevcuttur, yasalar gereğince kablo sağlayıcılarının kamu hizmeti yayınlarını aktarması gerekliliği nedeniyle, karasal kapsama eksikliğini hafifletilmesi ile doğru oranda ilerlemektedir. Buna rağmen, kablolu yayıncılıktan yararlanmak için abonelik ücreti alınmaktadır, bu da kamu yayıncılığının bazıları için kullanılamaz olduğu anlamına gelmektedir.

⁵⁷ Belediye tarafından yayınlanan ve Priştine’deki Amerika Birleşik Devletleri Konsolosluğu tarafından finanse edilen gazette, yerel STK’u “Reforma” tarafından hazırlanmaktadır.

⁵⁸ 11 Nisan 2006 tarihli 2006/14 sayılı UNMIK Yönetmeliği tarafından ilan edilen, 02/L-47 sayılı Kosova Radyo Televizyonu Yasası, Madde 6(6).

⁵⁹ Bkz. AGİT Raporu *Topluluk Haklarını Değerlendirme Raporu*, ss. 24–27, not 4 *supra*.

⁶⁰ 27 Ocak 2011 tarihinde AGİT’in RTK ile gerçekleştirdiği toplantı sırasında, kamu yayıncısı 2010 ve 2011 sırasında hizmet veren ve yüzde 15’lik orana ulaşmasına yardımcı olan Sırp dilinde ilave programlamaya değinmiştir. RTK’nin ayrıca 2011 yılında, uygulanan AGİT projesi aracılığıyla, Kosova genelindeki yerel TV yayıncı şirketlerini Sırpça, Türkçe, Boşnakça ve Rom dillerinde kısa hikayeler oluşturmaya sevk eden, Arnavutça-olmayan dillerde daha fazla programı mevcuttur.

⁶¹ 02/L-47 sayılı Kosova Radyo Televizyon Yasası, Madde 8(1).

Merkezi düzeyde, topluluk kültürlerinin medyada korunması ve geliştirilmesi doğrultusunda bazı olumlu gelişmeler görülmüştür. 12 Ağustos 2011 tarihinde, başbakan kararının ardından komite üyelerinin atamalarının yapılmasıyla, ki bu 20 Temmuz 2011 tarihinde yayınlanmıştır, Azınlıklar ve Multi-etnik Medya ile Diğer Dezavantajlı Gruplara Destek Fonu (MMF)⁶²'nin ilk kurucu toplantısı gerçekleşmiştir.⁶³ 12 Ağustos'ta gerçekleşen toplantı sırasında, komite ödenekler için başvuru kriterleri üzerine çalışmış, başvuru çağrısını yayınlamış ve neticede 18 Kasım 2011 tarihinde, fonlardan yararlanma hakkını kazanan 14 unsurun listesini onaylamıştır. Hazırlanan liste nihai onaylama⁶⁴ için hükümete önerilmiş ve fonlar Aralık 2011 süresince yararlanıcılara aktarılmıştır. 20 ve 21 Haziran 2012'de, AGİT tarafından desteklenen bir çalışma sırasında, MMF fon başvurusunda bulunan 56 medya başvurusu üzerinden 18 yararlanıcıyı seçmiştir. Yararlanıcılar listesi 27 Haziran'da hükümet tarafından kabul edilmiş ve dolayısıyla yararlanıcılar ile Komite arasında anlaşmalar imzalanmıştır.

Geriyeye kalan zorluklar

Kültürel ve dini miras alanında yasal çerçeve ile uyum henüz tamamlanmış değildir. Yukarıda belirtildiği gibi, KGSB bakımı ve korunması gereken 930 kültürel miras alanının geçici bir envanter listesini açıklamasına rağmen, söz konusu liste sadece geçici bir özelliğe sahiptir. Listenin kesinleşebilmesi için, bakanlığın nelerin koruma gerektirdiği ve bunların nasıl sağlanabileceği konusunda yönerge hazırlaması gerekmektedir. Hazırlanan liste sonra KKMK'ye sunulmalıdır. KKMK kendi faaliyetleri hakkında kamuoyunu bilgilendirmek ve böylece şeffaflığı artırmak üzere bir internet sitesi oluşturmayı amaçlamaktadır. Kültürel ve dini mirasın korunmasına ilişkin diğer bir endişe konusu UDK'nin henüz tam olarak işlevsel olmamasıdır. Bununla birlikte, alansal planlar ile ilgili, belediyelerin yaklaşık yarısının henüz bir plan benimsemesi gerekmektedir.

Kültürel ve dini miras alanlarına, özellikle Kosova Sırp dini ve kültürel alanlarına, yönelik vandalizm ve hırsızlık olayları yaşanmaya devam etmektedir. Bu gibi bir sürü olay AGİT'e bildirilmiştir. Örnek olarak, Kasım 2011 sırasında İpek belediyesine bağlı Vitomiriça köy mezarlığında on mezar taşının hasar gördüğü rapor edilmiştir (bir Kosova Sırp ve Kosova Karadağlı tarafından ayrı ayrı polise bildirilmiştir). 28 Temmuz 2011 tarihinde, Ştirpçe belediyesine bağlı Brod köyünde Sveti Petar Kilisesi'nin dini alanları kimliği belirsiz kişilerce zarar görmüştür. 150 Euro değerindeki iki metal haç kilisenin çatısından alınmış, fakat daha sonra polis tarafından ele geçirilmiştir. Sırp Ortodoks mezarlıklarında patlak veren çok sayıda yangınlar hakkında raporlar mevcuttur.⁶⁵ Viti belediyesine bağlı Letnica köyünde yaşayan bir Kosova Hırvatı Haziran 2011'de Saşare köyündeki Katolik mezarlığının tahrip edildiğini bildirmiştir. Bir önceki bölümde Sırp Ortodoks sitelerinin rehabilitasyon çalışmaları ile ilgili verilen örneklerle rağmen, mezarlıkların büyük bir çoğunluğu kötü veya çok kötü durumda bulunmaktadır.⁶⁶

⁶² MMF başbakan tarafından ilk defa düzenlendiği Aralık 2008 tarihinden itibaren işlev dışı bulunmaktadır. Daha fazla bilgi için bakınız AGİT Raporu *Topluluk Haklarını Değerlendirme Raporu*, s. 25, not 4 *supra*.

⁶³ Komite üyeleri Bağımsız Medya Komisyonu, Kosova Basın Konseyi, Kosova Bağımsız Elektronik Medya Kuruluşu, RTK Arnavutça-olmayan diller programı, TGDB ve komiteyi yöneten BO temsilcisi tarafından oluşmaktadır. AGİT komite çalışmalarını gözlemektedir ve danışmada bulunmaktadır.

⁶⁴ Komitenin rızasıyla hükümetin onayına sunmadan önce listeye bir yararlanıcı daha eklenerek, toplan yararlanıcılar sayısı 15'çikmiştir. Onay 2 Aralık 2011 tarihinde MMF yöneten komitesi tarafından alınmıştır.

⁶⁵ 2011 yılı içerisinde Rahovça şehrindeki Sırp Ortodoks mezarlıkları, Svinyare (Mitroviça belediyesi), Lugbunar (Yakova belediyesi) ve Bablak (Ferizovik belediyesi) yangınları rapor edilmiştir.

⁶⁶ Bkz. AGİT Raporu *Kosova'daki Ortodoks Mezarlıklarının Bakımı*, not 55 *supra* ve AGİT Yayınları *Fotoğraf Katalogu – Kosova'daki Ortodoks Mezarlıkları*, Eylül 2011, <http://www.osce.org/kosovo/84413> (erişildi, 23 Kasım 2011).

İkinci görüşünde Avrupa Konseyi ÖKB'lerinin bazı Rom, Aşkali ve Mısırlı topluluklarına olan etkisi üzerine duyduğu endişesini dile getirmektedir.⁶⁷ Örnek olarak, İstok belediyesine bağlı Rudeş köyünde Mısırlı ve Rom topluluğu üyeleri Gorioç⁶⁸ Sırp Ortodoks Manastırı etrafında ÖKB oluşturulması nedeniyle kendi eski evlerine dönememiştir; bununla birlikte, AGİT benzeri bir durumun yaşandığını kaydetmemiştir. İkinci görüş ise Yakova'da tahrip edilen Sırp Ortodoks kilisesinin bulunduğu arazi üzerinde parkın inşa edilmesi ile ilgili anlaşmazlıklara atıfta bulunmaktadır.⁶⁹ Park şimdi inşa edilmiştir ve halka açık durumdadır. Yakova belediyesi BTGDO'ne göre, belediye bu konu üzerine Sırp Ortodoks kilisesi ile herhangi bir temasta bulunmamıştır. Bölgenin terk edilmiş olması ve evsiz kişiler ile uyuşturucu bağımlıları tarafından kullanılması nedeniyle, belediye basitçe inşaat çalışmalarına başlamıştır.⁷⁰ Bu olay Kosova kuruluşları ile Sırp Ortodoks kilisesi arasındaki diyalog eksikliğinin Kosova Sırp topluluğuna ait kültürel mirasın nasıl yetersiz korunduğuna işaret etmektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi, kendi kültürlerini koruması veya geliştirmesi için sayısal olarak daha küçük topluluklara çok az belediye destek sağlamaktadır. Bununla birlikte bazı istisnalar da görülmektedir; ancak çoğunluğu bu tür faaliyetler için kaynak yetersizliğine işaret etmektedir. Örnek olarak, kuzey Mitroviça'da, UAM çoğunluk olmayan topluluklar tarafından ödenek taleplerinin geldiğini, fakat kaynak yetersizliği nedeniyle bunların sadece sınırlı bir kısmını destekleyebildiğini bildirmektedir. İpek ve Kosova Ovası gibi belediyelerde, sayısal olarak daha küçük toplulukları desteklemek üzere herhangi bir kaynak tahsis edilmemiştir. Priştine bölgesine bağlı belediyelerde, belediye tarafından desteklenen sayısal olarak daha küçük toplulukların kültürel faaliyetlerinin desteklenmesi konusunda olumlu bir örnek mevcut değildir. Daha büyük çoğunluk olmayan topluluklar için bile, Kosova Sırp'ları veya Romlar olduğu gibi, onların kültürlerinin Priştine belediyeleri tarafından desteklenmesi olağan değildir. Vıçitırın belediyesinde, mevcut rapor amacıyla görüşülen Kosova Sırp temsilcileri, aldıkları girişimler karşısında belediye desteğinin eksik olduğunu belirtmiştir.

Bu raporun amacıyla AGİT tarafından belediye görevlileri ve topluluk temsilcileriyle yapılan görüşmeler sırasında toplanan bilgilere göre, kendi kültürlerinin geliştirilmesi için fon tahsisi sürecinde, çoğunluk olmayan bir topluluk üyesinin belediyenin ilgili karar alma organında çalıştığı durumlar dışında, çoğunluk olmayan topluluklarla danışmanın belediye düzeyinde gerçekleşmediği görülmektedir. Topluluk temsilcileri genellikle danışılmamaktadır ve genellikle topluluk temsilcileri fon tahsisi için talepte bulunmaktadır. Merkezi düzeydeki durum, TKO tarafından sayısal azınlıkta olan topluluklara yönelik proje başvurularının incelenmesi için oluşturulan komisyon üyeleri arasında söz konusu topluluk üyelerinin yer alması nedeniyle, biraz daha cesaret vericidir. Bununla birlikte, kendi kimliğinin korunması ve kültürlerinin tanıtımına yönelik faaliyetler için toplulukların kaynakların tahsisi sürecine dahil edilmesi için daha çok şey yapılmalıdır.

⁶⁷ İkinci Görüş 109'cu paragrafi, not 6 *supra*.

⁶⁸ Etkilenen ailelere Sırbobran köyünde alternatif bir alan verilmiştir. Olaya belediyenin verdiği yanıt hakkında daha fazla bilgi için bakınız AGİT Raporu *Kosova Toplulukları Profilleri* "Kosova Mısırlı Topluluğu Profili", ss. 10–11, not 24 *supra*.

⁶⁹ İkinci Görüş 110'cu paragrafi, not 6 *supra*.

⁷⁰ Bu raporun amaçları doğrultusunda Temmuz-Ağustos 2011 arasında AGİT'in Yakova belediyesi BTGDO ile gerçekleştirdiği görüşme.

Yukarıda belirtildiği gibi, tüm toplulukların medyada temsilini geliştirmek veya kendi çıkarlarını temsil etmesi ve kültürlerini geliştirmesi amacıyla kaliteli bir medyaya eşit erişimini sağlamak doğrultusunda merkezi düzey kuruluşları tarafından çok az ilerleme kaydedilmiştir. RTK'nin programlarının yüzde 15'lik bir oranının Arnavut olmayan topluluklara adanması doğrultusundaki yasal gerekliliklere rağmen, Priştine bölgesindeki topluluk liderleri ve STK temsilcileri birkaç kez Aşkali, Mısırlı ve Kosova Karadağlıları gibi daha küçük toplulukların yeterince temsil edilmediğini belirtmiştir. 15 Şubat 2011 tarihinde, Aşkali ve Mısırlı sivil toplum temsilcileri kendi toplumları için özel program oluşturması için RTK yönetimine yazılı talepte bulunmuştur. Temmuz 2012 tarihine kadar, RTK'den bu doğrultuda bir cevap gelmemiştir.

Belediye düzeyinde, az sayıda iyi uygulama örneği olmasına rağmen, çoğu durumda Arnavut olmayan topluluklar kendilerini medya tarafından adil bir şekilde temsil edilmediğini hissetmektedir. Örneğin, Gilan ve Prizren bölgelerine bağlı belediyelerde, topluluk temsilcileri kendilerinin televizyon aracılığıyla yeterince temsil edilmediğini düşünmektedir ve bunu Kosova Arnavut seyircilerine yönelik önyargı geliştirdiği olarak algılamaktadır. Topluluk temsilcileri ile yapılan görüşmelere göre, Mitroviça belediyesindeki Kosova Türkleri veya Aşkaliler olduğu gibi, bazı topluluklar, kendilerini Kosova Arnavutları ile entegre olmuş hissetmektedir ve bu nedenle medya tarafından temsil edilmek konusunda özel bir kaygısı bulunmamaktadır.⁷¹ Bununla birlikte, bazı Arnavut olmayan topluluk temsilcileri kendi kültür ve geleneklerinin yeterince temsil edilmediğini dile getirmiştir.⁷² İpek belediyesindeki Kosova Boşnak topluluğu temsilcileri ve Dragaş belediyesindeki Goralı temsilcilerinin AGİT'e verdiği bilgilere göre, onlar kamu yayıncılığı tarafından temsil edilmiş düzeyinden memnun olmadığını belirtmiştir. Benzeri şekilde, bu raporun amacı doğrultusunda görüşülen topluluk temsilcilerine göre, Prizren'deki Kosova Türkleri genel medyadaki temsilden hoşnut değildir. Diğer taraftan, rapor amacı doğrultusunda görüşülen Kosova Sırp topluluğu temsilcileri onların genellikle Kosova kaynaklı medyayı izlemediği, okumadığı veya dinlemediğini ve dolayısıyla kendilerinin temsil oranıyla pek ilgilenmediklerini belirtmiştir.

5. ÇOK-TOPLULUKLU DİYALOG

“Özellikle Arnavut ve Sırp toplulukları arasında çok topluluklu diyalogu ve karşılıklı anlayışı güçlendirmek için cesur tedbirler alın; uzlaşma ve çok topluluklu diyalog için kapsamlı bir strateji hazırlayın ve uygulayın.”⁷³

Mevcut durum

Topluluklar arasında çok topluluklu diyalogu, hoşgörüyü, ve karşılıklı anlayışı teşvik etmek Kosovada barış ve sükuneti sağlamak için hayati önem taşımaktadır. Buna rağmen Kosova kurumlarının bu önlemleri güçendirecek herhangi bir düzenlenmiş aktivite veya planlarının var olduğu görünmüyor. merkezi seviyede AGİT kurumlar tarafından çok-topluluklu diyalogu geliştirmek, veya herhangi bir uzlaşma planının hayata geçirilmesi için alınan herhangi bir özel önlemden haber değil. Topluluklar arası ilişkileri geliştirme eylemleri

⁷¹ Bu raporun amacı doğrultusunda Temmuz-Ağustos 2011 arasında AGİT'in Mitroviça belediyesindeki Kosova Türk ve Aşkali topluluğu temsilcileriyle yürüttüğü görüşmeler.

⁷² Mitroviça belediyesindeki Aşkali temsilcileri, İpek belediyesindeki Mısırlı temsilcileri, Yakova belediyesindeki Rom topluluğu ve Obiliç belediyesindeki Aşkali ve Mısırlı toplulukları ile benzer endişeleri dile getirmiştir.

⁷³ Bakanlar Komitesi ikinci öneriler, yukarıdaki not 6.

genellikle duruma özel temellerde, ve belirli olaylara hitaben gerçekleştiriliyor. Örneğin, Istog/Istok belediyesinin Dobrushë/Dobruša köyünde bir Kosovalı Sırpın öldürülmesinin ardından, cumhurbaşkanlık ve başbakanlık ofisleri tarafından olay kınayan ve sağduyuya davet eden basın açıklamaları geldi.⁷⁴ Bu açıklamalar, tepki halinde olsalarda, bazı şekillerde etkilenen topluluklara güvence sağlıyor ve olası gerilimlerin ihtimallerini düşürüyor. Bu olay Istog/Istok belediye başkanı tarafından kınandı, ve belediye topluluk güvenlik konseyindedede tartışıldı.⁷⁵

Belediye seviyesinde topluluklar arası diyalogu, özelliklede Kosovalı Arnavut ve Kosovalı Sırpın aralarındaki diyalogu geliştirmek için, teşvik etmek için bazı çalışmalar var. Bu örneğin, geridönüm projeleri başlatıldığında, geridönümün kalıcı olabileceğini temin etmek için, git-ve-bilgilendir ve git-ve-gör ziyaretlerinin olağan bir yaklaşım olduğu, geri dönüm ve reentegrasyon alanında görünebilir. Git-ve-gör ziyaretleri esnasında geri dönüm yapması muhtemel kişiler kendi eski evlerini ziyaret ederler, eski komşularıyla buluşurlar ve yerel belediye memurlarıyla brifinglerde bulunurlar. Geri dönüm ve reentegrasyon projesinin bu tarafının önemi, belediyenin 2011 yılı boyunca Lloqan/Loçane köyüne geri dönüm yapmak isteyen yurt dışındaki Kosovalı Sırlara verimli çok-topluluklu diyalog sunamadığı, Deçan/Deçane belediyesindeki negatif örnekte görünebilir. Geri dönüm yapan ve teslim alan topluluklar arası verimli diyalog eksikliği, teslim alan topluluğun endişelerine hitap edilmemesi sebebiyle, git-ve-gör ziyaretlerinin başarısız olmasıyla, ve bu şekilde geri dönüm sürecinin ileriye gitmesin engel olmasıyla sonuçlandı.

Belediyeler tarafından yürütülen karşılıklı anlayışı destekleme ve topluluklar arası ilişkileri geliştirme aktiviteleride duruma özel doğalara sahip olmaya eğilimli oluyor, ve çoğu zaman belediyenin içindeki bireylerin heyecanlarına ve adanmalarına dayanıyor. Bunlar genellikle uluslar arası ve yerel STK'lar, uluslar arası kurumlar tarafından başlatılıyor. Örneğin Kamenicë/Kamenica'da AGİT spor aktiviteleri ile diyalog ve uzlaşmanın tanıtımına yönelik bir projeyi hayata geçirmek için belediyeyle ve yerel bir STK'yla iş birliğinde bulundu; ve Novo Brdo/Novobërdë belediyesinde, 2011 Şubatında, belediyenin öncülüğünde İsveç ve Norveç hükümetlerinin finanse ettiği, Kosovalı Arnavut, Kosovalı Sırp, ve Rom topluluklarından öğrencilere hizmet sunan multi-etnik bir kütüphane açıldı. Mitrovicë/Mitrovica bölgesindeki belediyelerin hiçbirinde bilinen herhangi bir diyalog veya uzlaşma aktivitesi başlatılmadı, fakat belediye memurları AGİT ve diğerlerinin yürüttüğü diyalog aktivitelerinde aktif oldular.⁷⁶ Pejë/Peç bölgesinde yürütülen bütün diyalog aktiviteleri bireylerin kendi çalışmaları ile gerçekleştiriliyor, örneğin Kosovalı Boşnak topluluğuna etki eden Kllapek/Klopek köyündeki bir olayın ardından, Pejë/Peç belediye meclisinin topluluklar yardımcı başkanı bir Kosovalı Boşnak, Belediye Başkanı ile Kosovalı

⁷⁴ Olay 20 Ekim 2011'de etnik olarak karışık Dobrushë/Dobruša köyünde gerçekleşti. İddiaya göre Kosovalı Sırp erkek Kosovalı Arnavut erkek tarafından bir mülk tartışması sonrası vuruldu. Aynı gün basın yayınları gerçekleşti, ve köyün Kosovalı Sırp topluluğu tarafından memnuniyetle kabul edildi.

⁷⁵ Kosovada Belediye Topluluklar Güvenlik Konseylerinin (BTGK'ların) kurulması yerel seviyesindeki polis-belediye ilişkilerinde daha yüksek topluluk katılımını temin etmek için, AI 20/2009'la değiştirilen, UNMIK'in 2005/54 No.-lu Düzenlemesine temelinde yapılmıştır. BTGK'lar belediye başkanı tarafından yönetilen, ve belediyedeki tüm toplulukların temsilcilerinin dahil olması gereken, mecburi belediye oturumlarıdır. Katılımcılar aynı zamanda dini ve sivil toplum temsilcilerininide içerirler. BTGK'ların topluluklar arası ortak faaliyet sorunlarını gündeme taşınacağı ve çözüleceği bir forum tahsis etmede oynamaları gereken önemli bir rolleri var.

⁷⁶ Örneğin Vushtrri/Vuçitrn ve Skenderaj/Srbica'daki Kosovalı Sırpın çok-topluluklu diyalog ve kamu katılımına dahil olmalarını destekleyen bir proje topluluklar komitesi üyelerini ve diğer belediye memurlarını içerdi.

Boşnak topluluğa arabuluculuk etti.⁷⁷ Diğer pozitif örnekler, Zallq/Žaç, Budisallc/Budisavci, Drenoc/Drenovac and Dresnik/Drnsnik köylerine ek ziyaretlerde bulunulması ve Kosovalı Arnavutlarla geri dönüş yapan Kosovalı Sırlar arasında çok-topluluklu diyalogun temin edilmesinde önemli rol oynayan, Istog/Istok ve Klinë/Klina belediye başkanlarını içeriyor.

Prizren bölgesinde belediyeler, genellikle spor aktiviteleri ve eğitim girişimleriyle, birçok toplululuğu hedefleyen, birçok topluluklar arası diyalog girişimini finanse etti ve sürdürdü.⁷⁸ Örneğin Rahovec/Orahovac belediyesi, Kosovalı Arnavut, Kosovalı Sırp, Rom, Aşkali, ve Mısırlı topluluklardan gençlerin birbirleri ile ortak faaliyetlerini arttırmak için yıllık bir projeyi devam ettiriyor. Bir benzer pozitif örnekte her yıl Brezovica/Brezovicë'da Kosovalı Arnavut, Kosovalı Sırp, Rom, Aşkali, ve Mısırlı topluluklardan çocukların katıldığı çok topluluklu bir kamp düzenleyen Obiliq/Obilić belediyesinde görünebilir.⁷⁹ Ayrıca Obiliq/Obilić'te topluluklar arası diyalog toplulukları kendi girişimleri dolayısıyla gerçekleşti, ve su, elektrik, çöp toplama gibi hizmetlere erişimle ilgili olan ortak çıkar dolayısıyla devam ettirildi.⁸⁰ Prishtinë/Priştina belediyesinde belediyenin geri dönüş memuru çoğunluk olmayan topluluklarla belediyenin değişik bölgelerindeki küçük çaplı diyalogu devam ettirmekte aktif oldu.

Kalan Zorluklar

Her ne kadar hükümet dışı aktörler⁸¹ merkezi seviyedeki çok-topluluklu diyaloglara dahil olsalarda, bu aktiviteler merkezi seviye kurumlarından başlatılmışa benzemiyor. AGİT'te gelecekte uzlaşma stratejisi uygulanması için yapılan herhangi bir plandan haberdar değil. Yerel seviye belediyelerin yaptığı doğru çalışmaları örneklerinin çoğu belediye memurlarının bireysel çalışmalarına dayanıyor, ve bu yüzden bu aktiviteler duruma özel olup topluluklar arası ilişkileri geliştirmek için herhangi bir planlama içermiyor. Buna ek olarak belediye tarafından sürdürülen aktiviteler genellikle sivil toplum ve uluslar arası örgütler tarafından destekleniyor. Kosovadaki topluluk hakları alanlarının çoğunda olduğu gibi, düzenli aktiviteler gerçekleştirmek için kaynak ve finansman eksikliği var. Yinede, diyalog alanında, belediyeler çok düşük ek ücretlerle daha fazla ulaşım aktiviteleri gerçekleştirilebilir. Bekleyen zorluk belediyeleri, ve merkezi seviyedeki kurumları, çok-topluluklu diyalogu emin ve güvenli bir toplum inşa etmenin, ve özellikle Kosovalı Arnavut ve Kosovalı Sırp toplulukların aralarında daha iyi ilişkilere teşvik etmenin hayati bir parçası olarak görmelerini teşvik etmektir.

⁷⁷ Kosovalı Boşnak birey evinin dışında Kosovalı Arnavutlar tarafından Ekim 2010'da tehdit edildi.

⁷⁸ Belediye memurlarında AGİT'in düzenlediği çok topluluklu diyalogu teşvik etme aktivitelerinde yer alıyorlar. Örneğin Dragash/Dragaš'ta, Kosovalı Boşnak, Gorani ve Kosovalı Arnavut gençler arasında ortak faaliyetleri arttırmak için bir projede; Prizren bölgesinde tüm topluluklardan çocuklar için bir multi-etnik kampta.

⁷⁹ Fakat 2007 yılında AGİT tarafından başlatılan bu proje, bu yıl finansal gerekçelerle düzenlenmedi.

⁸⁰ Plementin/Plementina köyünde Kosovalı Arnavut, Kosovalı Sırp, Rom ve Aşkalilerden oluşan bir köy konseyi kuruldu. Konsey ortak endişelere değinmek için yerel ve merkezi seviyeden kurumlarla toplantılarda bulundu.

⁸¹ USAID'in de aralarında olduğu birkaç yatırımcı tarafından finanse edilen "Etnik İlişkiler Projesi" gibi. Projenin detayları için http://www.per-usa.org/Reports/PER_Kosovo_2010.pdf 'e göz atın (9 Kasım 2011'de erişildi).

6. EĞİTİM

“Azınlık dillerinde eğitim sunmaya devam edin ve azınlık topluluklardan olan her birey için eğitime eşit erişim sağlama çalışmalarını arttırın; azınlık temsilcilerinin ders kitaplarının hazırlanmasında uygun ve efektif temsiline özel ilgi göstererek, tarih dersinin dengeli ve çoğulcu bir yaklaşımla öğretilmesi için tedbirler alın.”⁸²

Mevcut durum

Kosovadaki eğitim ile ilgili durum 2010’da rapor edildiğine benzer şekilde devam ediyor. Değişik topluluklardan öğretmen ve öğrencilerin karşılıklı faaliyetleri hala belirli bir yere kadar sınırlı, ve bazı belediyelerde bu tarz faaliyetler hiç yok.⁸³ Diğer belediyelerde karşılıklı faaliyetleri artırma aktiviteleri genellikle müfredat dışı halde olup, çoğunlukla uluslar arası ve yerel STK’lar, uluslar arası kuruluşlar ve sivil toplum tarafından başlatılıp organize ediliyor. Daha da ötesi bunlar değişik topluluklardan öğrencilerin ortak faaliyetlerde bulunmalarına imkan sağlamak yerine, genellikle uluslar arası veya yerel bayramlara vurgu yapmak için tasarlanıyor. Okullar ve belediyenin mülk sahipleri bu tarz aktiviteleri sürdürmek için nadiren bazı girişimlerde bulunuyorlar, ve öğrenciler arasında çok-topluluklu diyalogların tanıtımı için genellikle belediye çalışanlarını bireysel çabalarına güveniyorlar.⁸⁴ Kosova ve Sırp müfredatını takip eden öğrencilerin aynı çatı altında olduğu yerlerde bile, öğrenciler arası iletişim ve ortak faaliyetler en düşük seviyede.⁸⁵

Kosovanın resmi dillerini öğrenme fırsatları tamamiyle takip edilen eğitim sistemi/müfredatına dayanıyor. Arnavut dili sınıfları Kosova eğitim sistemi altında Boşnak ve Türk dillerinde verilen eğitimin bir parçası olarak mevcut. Kosovada Sırp eğitim sistemi altında çalışan ilk okullardan sadece Dragash/Dragaş belediyesindeki Gorani topluluğuna hizmet veren (altı okuldan) üçünde Arnavut dili sınıfları sunuluyor. Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı (EBTB), AGİT Millet Azınlıkları Yüksek Başkanının (MAYB) desteğiyle, 2011 yılında yayınlanan *İkinci dil olarak Arnavutça* isimli bir ders kitabı tasarladı. EBTB Sırpça dili için herhangi bir benzer planı duymadı. 2-9 sınıflar için Romani dilini ve Rom kültürü ve tarihini kapsayan ilk okul müfredatı EBTB tarafından benimsendi, ama hala ders kitabı ve eğitimli öğretmen eksikliği var. Buna rağmen 2011-2012 eğitim yılının başında Prizren kentindeki üç ilk okulda⁸⁶ bir pilot proje başlatıldı. Ekim 2011’den itibaren bu okulların ikinci sınıflarındaki toplam 41 Rom öğrenci her hafta iki saatlik Romani dilindeki sınıflara katılmaya başladı.

Kosovanın mevcut müfredatı ve ders kitapları, Kosovadaki tüm toplulukların belirli tarihlerini, kültürlerini ve diğer yönlerini yetersiz olarak yansıtıyor. Kosova eğitim sisteminin altındaki ilk okul ve liselerdeki öğrenciler diğer topluluklarla ilgili temel ve genel bilgileri sivil eğitim sınıfları ve ders kitaplarından alıyorlar. Sadece birkaç okul⁸⁷ sınıfların bir parçası olarak kültürel çeşitlilik, hoşgörü, ayrımcılığa karşı olma, topluluk ve insan haklarına

⁸² Bakanlar Komitesi ikinci öneriler, *yukarıdaki* not 6.

⁸³ Glllogoc/Glogovac, Gračanica/Gračanicë, Deçan/Deçane, Klinë/Klina, Leposavić/Leposaviq, Skenderaj/Srbica, Zubin Potok ve Zvečan/Zveçan belediyeleri.

⁸⁴ Örneğin Gjakovë/Đakovica’da, TGDBO, “Zef Lush Marku” okuluyla birlikte Brekoc/Brekovac’ta özellikle Rom, Aşkali ve Mısırlı topluluklar arasında eğitim hakkını desteklemek için değişik topluluklar arası bir gençlik kampı düzenledi. Benzer şekilde Prishtinë/Priştina’da “Elena Gjika” okulunun müdürü ve öğretmenleri Arnavut ve Türk dillerinde programların olduğu bir “okul günü” düzenledi.

⁸⁵ Örneğin Dragash/Dragaş’ta Sırp müfredatını takip eden Gorani öğrenciler belediyenin kültür, gençlik ve spor müdürlüğü tarafından geleneksel olarak düzenlenen yıllık Gençlik Festivaline katılmıyorlar

⁸⁶ “Aziz Tolaj”, “Mati Logoreci”, ve “Lekë Dukagjini” okulları.

⁸⁷ Örneğin Gjakovë/Đakovica belediyesindeki “Zekeriya Rexha” ve “Mustafa Bakia” okulları.

odaklanıyor. Sırp müfredatı okullarında öğrenciler, ilk okul birinci sınıftan başlayarak sivil veya dini eğitimden birini seçme imkanına sahipler. Kosova müfredatının sivil eğitim sınıflarına benzer şekilde, ders toplulukları arası anlayışı destekliyor, ama özel olarak Kosovadaki topluluklara odaklanmıyor. 2011 içerisinde EBTB “Yapı Müfredatının” tasarım sürecini tamamladı ve şimdi ders müfredatının tasarlanmasına başlandı. Benimsenip uygulandığında “Yapı Müfredatı” eğitimde yeni yaklaşımlar sunacak, ve diğer konuların yanı sıra, kişilik ve kültürler arası anlayışa özel ilgi gösterecek.⁸⁸ MAYB EBTB’yi “Yapı Müfredatı” ile birlikte sivil ve kültürler arası eğitim ders kitaplarının tasarlanmasına destek veriyor.

Dragash/Dragaş belediyesinde iki eğitim sisteminden okullar arasındaki sorunlar sürüyor, ve büyüyerek kentten her iki eğitim sisteminde eğitim veren çevre okullara yayılıyor.⁸⁹ Sırp müfredatını takip eden Gorani öğretmen ve öğrenciler Kosova müfredatını takip eden öğretmen ve öğrencilerle paylaştıkları okul tesislerine erişimde engellerle karşılaştılar.⁹⁰ Ljubovište/Lubevishtë köyündeki kırsal bir okulda⁹¹ Kosova eğitim sistemi altında Boşnak dilinde eğitim verecek yeni sınıfların kurulması sınıfların ayrımı konusunda daha fazla anlaşmazlıklarla sonuçlandı ve değişik eğitim sistemlerinin kadroları arasında gergin ilişkilere yol açtı. Genellikle ödenmemiş borçlardan kaynaklanan elektrik kesintileride çoğunluk olmayan topluluklardan öğrencilerin gittiği okullarda hem eğitime erişime hem de eğitimin kalitesine etki ediyor.⁹² Ağustos 2011’de Rapča/Rapqë köyündeki bir okulun müdürü tarafından, çocuklarını Kosova müfredatı okullarından birine götürmemleri halinde yasal olarak suçlu olacaklarını idda eden bir mektup, birkaç ebeveynin ellerinde dolaştı.⁹³ Gerilim özellikle Dragash/Dragaş belediyesinin Sırp müfredatı liselerinin diplomalarını belgelemeyi reddetmesi ile⁹⁴, ve bu şekilde genç Gorani mezunların özellikle kamu sektöründe iş imlanlarına erişimlerini engellemesiyle büyüdü. Mlikë/Mlike köyünde Sırp müfredatı liselerinin bazı Gorani öğrencilerine Ağustos 2011’in sonlarına doğru, benzer fırsatların daha önce belediyeden verilmiş olmalarına rağmen, Kosova müfredatı yıl sonu (*matura*) nihayi sınavına girmelerine izin verilmedi. Daha da fazlası 2011-2012 eğitim yılı için Sırp Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından 1-3 sınıflara giden Gorani öğrencilere ücretsiz olarak temin edilen ders kitaplarının teslimi iki buçuk ay gecikti. Bu rapor için görüşülen okul müdürlerine göre bu gecikmenin sebebi 2011 yazı esnasında Mitrovicë/Mitrovica okul kitaplarına sınır memurları tarafından geçici olarak el konulmasından kaynaklanıyordu.

Rom, Aşkale ve Mısırlı toplulukların eğitime erişimi ile ilgili ayrımcılık, düşük okul devamlılığı, özellikle kızlar arasında yüksek okulu bırakma oranı, ve genel ilk kayıt yaşı olan 6’dan sonra geç okul kaydı gibi devam etmekte olan bir sürü sorun var. Fakat kurumların bu endişe verici konulara hitap edilmesine dahil oldukları birkaç pozitif örnek var. Örneğin

⁸⁸ EBTB AGİT’i her yeni ders kitabının danışma sürecinin ilgili topluluk üyelerini içerdiği bilgisini verdi.

⁸⁹ Arka plan bilgileri ve ek detaylar için AGİT’in *Topluluk Hakları Değerlendirme Raporu İkinci Baskısı*, sayfa. 8-9, yukarıdaki not 4 ve AGİT’in *Kosova Toplulukları Profili 2010 Raporuna*, “Kosova Gorani Toplulukları Profili”, yukarıdaki not 24’s göz atın.

⁹⁰ Restelica/Restelicë köyünde Kosova eğitim sisteminin kış ve bahar tatillerinde ortaya geliyor, ki bu esnada Kosova müfredatı okul müdürü okulu kapatıyor ve okulu anahtarlarını paylaşma adeti tamamen durduğu için bu Sırp eğitim sistemi kadrosunun erişimini kısıtlıyor. Bu Sırp eğitim kadrosunun binaya bodrumdan girmelerine yol açtı ve bu da polis müdahalesiyle sonuçlandı.

⁹¹ “Nezim Berati/Nebojša Jerković” okulu.

⁹² Rapča/Rapqë, Restelica/Restelicë, Kruševo/Krushevë ve Vranište/Vranishtë köylerinde.

⁹³ Sırp eğitim sistemi Kosova eğitim sisteminden bir yıl daha az zorunlu eğitim öngörüyor. Fakat Kosovadaki yasal hükümler Kosova sisteminin zorunlu gördüğü okul yıllarını yerine getirmeyen aileler için cezai sorumluluk ön görmezken, onlar yine de cezalar kesiyorlar. Benzer bir mektup Restelica/Restelicë köyünün ebeveynlerinede gönderildi.

⁹⁴ Bu diplomalar Kosovalı Sırp’ların çoğunluk oluşturduğu Štrpce/Shtërpcë ve kabul ediliyor ve belgeleniyor.

Fushë Kosovë/Kosovo Polje kentinde devamsızlık ve geç kayıt sorunları, uluslar arası topluluğun müdahalesi, ve EBTB'nın yardımlarıyla, 53 Rom, Aşkali ve Mısırlı öğrencinin 2011-2012 akademik eğitim yılında multi etnik "Selman Riza" okuluna kayıt tapmasıyla başarılı şekilde mücadele edildi.⁹⁵ Bir diğer örnekte ise iki tek-etnik okul belediye memurları, EBTB ve uluslar arası topluluğuda içeren aktörlerin müdahalesi sonrasında dağıtıldı.⁹⁶ Bir diğer pozitif örnekte, Rom ve Aşkali çocukların zorunlu eğitime katılmamaları sorunun belediye topluluklar ofisi, yerel STK'lar ve uluslar arası ajansların başlattığı aktivitelerle hitap edildiği Ferizaj/Uroševac belediyesinde görünebilir. Sonuçlar şu an görünebilir, çünkü Rom, Aşkali ve Mısırlı toplulukların 2011-2012 yılında liseye kayıt yapmalarında 2010-2011 eğitim yılına göre toplam yüzde 12.2'lik bir artış gerçekleşti.⁹⁷ Rom, Aşkali ve Mısırlı ara bulucuların bu topluluklarda, kültürel olarak hassas girişimlerle, okula katılımın tanıtımla ilgili oldukları bazı belediyelerde, bazı ilerlemeler gözlemlendi.⁹⁸ Örneğin 2010-2011 eğitim yılının sonunda ara bulucular, çocukların birinci sınıfa kayıtları için evden-eve ziyaretler düzenleyip, okulu bırakanları tespit ettiler ve ebeveynleri zamanında kayıt yapmanın önemi ile ilgili bilgilendirdiler. Onların çalışmalarının sonucu olarak daha önce okulu bırakmış olan 100 Rom, Aşkali ve Mısırlı çocuk yeniden kayıt yapıp ve sınıflara katıldılar.

Kalan Zorluklar

Kosovadaki iki resmi dilden biri olan Sırp dili⁹⁹, hala Kosova eğitim sistemi altında çalışan hiçbir okulda, ikinci dil olarak mevcut değil. Arnavut dilinin ikinci dil olarak öğretildiği birkaç okulda ise herhangi bir öğrenci odaklı veya özel ders kitabı, veya eğitimli öğretmen mevcut değil. Boşnak, Türk ve Romani dillerindeki ders kitabı eksikliği bu toplulukların ana dillerindeki eğitimlerini zorlaştırmaya devam ediyor. Ders kitaplarının hazır olması EBTB'nin nispeten düşük sayıdaki gerekli ders kitaplarını finanse etmekteki yetersizliği yüzünden sorun oluyor. Kosovalı Türk ve Boşnak öğrencilerin ana dilde lise eğitimine erişimleri kendi dillerine çevirilmiş müfredat eksikliği ve ders kitaplarının tercümelerinin düşük kalitesiyle daha da zorlaşıyor. EBTB, AGİT'in desteğiyle, 2010-2011 eğitim yılında onuncu sınıflar için Türk ve Boşnak dillerinde mesleki lise müfredatları geliştirdi; fakat aynı müfredat 11 ve 12'nci sınıflar için sadece Arnavut dilinde mevcut. Ek olarak, Romani müfredatı, Prizren kentindeki pilot uygulamaya rağmen, hala ders kitabı ve eğitimli öğretmen eksikliği çekiyor.

⁹⁵ Uluslar arası bir STK tarafından 53 çocuk eğitim sistemine girme sınavını geçemedikleri için okula gidemedikleri belirlendi. Onlara STK yoğunlaştırılmış sınıflar sunuldu, ki bu onların daha sonra kayıt sınavını geçmelerine ve bu akademik yılın başından okula katılmalarını sağladı. STK'nın sınıflarına katılan 53 öğrenciden 42'si şimdi düzenli olarak okula devam ediyor.

⁹⁶ Ferizaj/Uroševac kentindeki "Tefik Çanga" okulundaki bir tek-etnik sınıf bu okul yılın başında sadece Aşkali öğrencilerden kuruldu. Sınıf AGİT'in okul müdürü ve belediyenin eğitim departmanı ile birlikte yaptığı müdahaleden sonra Ekim 2011'de dağıtıldı. Diğer olayda ise sadece Mısırlı öğrencilerden oluşan Gjakovë/Đakovica'nın "Mustafa Bakija" okulunda gerçekleşti. Sınıf TGDBO'nun, EBTB'nin eğitim denetmeleri, ve ayrıca AGİT ve diğer uluslar arası aktörler tarafından, ve olay yerel topluluklar komitesi ve topluluklar danışma konseyinde görüşüldükten sonra, Ekim 2011'de dağıtıldı.

⁹⁷ AGİT'e Ferizaj/Uroševac TGDBO'su tarafından Ekim 2011' tahsis edilen rakamlara göre.

⁹⁸ Ara bulucular Ferizaj/Uroševac, Fushë Kosovë/Kosovo Polje, Gjakovë/Đakovica, Gračanica/Gračanicë, Lipjan/Lipljane, Obiliq/Obilić, Pejë/Peć, Prizren ve Shtime/Štimlje'ye bağlıdırlar. "Balkan Güneşçiçekleri" STK'sı Rom, Aşkali ve Mısırlı ara bulucuların kapasitelerini arttırmak için AGİT'in desteklediği bir proje uyguluyor. Girişim Avrupa Konseyi tarafından uygulanan, Avrupa Birliği tarafından finanse edilen ve AKİO tarafı ndan yönetilen "Kültürlerarasılık ve Bolonya Süreci" projesini tamamlıyor. Projenin amacı ilk okul, lise ve yüksek eğitimdeki eğitim reformlarını, Avrupanın standartlarını ve en iyi örneklerini dikkate alarak, Kosovanın kültürler arası farkındalık ve anlayışına uygun şekilde gerçekleştirmektir.

⁹⁹ UNMIK'in No. 2006/51 düzenlemesiyle 20 Ekim 2006'da, Dillerin Kullanımı No. 02/L-37 Kanununun 2nci maddesi.

Değişik topluluklardan öğretmen ve öğrencilerin ortak faaliyet ve diyalog seviyelerini yükseltmek için, yerel veya merkezi kurumlardan başlatılan, hiçbir planlı aktivite mevcut değil. Yerel girişimler belediye memurları ve okul kadrolarının bireysel çabalarından öteye gitmiyor, ve çoğunlukla uluslar arası ve yerel kuruluşların desteğine dayanıyor. Önerilen, ve öğrenciler arasında karşılıklı anlayış, hoşgörü ve diyaloga destek vermeyi hedefleyen, yeni multi-etnik ve kapsamlı eğitim metodları henüz uygulanmıyor. Tarih eğitimi bu yüzden hala taraflı ve noksan olamaya devam ediyor. Sırp müfredatını takip eden Gorani çocuklar eğitime erişimde sorunlar yaşamaya devam ediyor. Rom, Aşkali ve Mısırlı öğrenciler yüksek okulu bırakma oranlarından, okullarda düşük devamlılıktan ve geç kayıttan etkilenmeye devam ediyorlar; fakat ilgili mülk sahipleri bu eksikliklerle henüz efektif bir şekilde mücadele etmediler. Örneğin, Rom, Aşkali ve Mısırlılar Stratejisi için bir eylem planı tasarlamış olan belediyeler dahil, hiçbir belediyede toplulukların eğitime erişimini geliştirmek için bütçe kaynakları ayırmayı planlamadı. Mevcut çabalar büyük oranla Kosova kurumlarının uyguladığı devamlı ve kalıcı yaklaşımlar yerine uluslar arası topluluğun desteklediği projelere dayanıyor.

7. DİLLERİN KULLANIMI

“Topluma entegrasyonlarını tanıtmak için azınlık topluluklarından bireylerin resmi dilleri öğrenme fırsatlarını arttırın ve güçlendirin.”¹⁰⁰

Mevcut durum

Yukarıdaki eğitimle ilgili bölümde görülebileceği gibi, Avrupa Konseyinin toplulukların Kosovadaki resmi dilleri öğrenme fırsatları hazırlamayı desteklediği önerisi¹⁰¹, hala ele alınmadı. Birçok diğer sorunda dillerin kullanımı yasaının uygulanmasında engel teşkil etmeye devam ediyor. Örneğin 18 Mart 2010’da anayasa mahkemesi Prizren belediyesinin yasalara uyarak amblemini değiştirip belediyenin içindeki resmi dillere¹⁰² çevirmesi ile ilgili bir karar aldı. Mahkeme amblemin sadece bir değil, her üç dilde olması gerektiğini, ve sembolün Prizrendeki tüm toplulukları temsil etmesi gerektiğine karar verdi.¹⁰³ Ambleme uygun değişikliklere bakmak için bir belediye revizyon komitesi kuruldu. Komisyon sürekli olarak toplanıyor, fakat henüz bir öneride karar kılmadılar.

Merkez seviyede lisan komisyonunun efektifliği sorunlu olmaya devam ediyor. Lisan komisyonu dillerin kullanımı yasaının efektif olarak uygulanmasını temin etmek için 2007 yılında kuruldu. Fakat kuruluşundan 5 yıl sonra bile halk onun varlığından ve itiraz mekanizmalarından haberdar değil. Bunun sonucu olarak komisyona çok az şikayet sunuldu. Daha da ötesi, Kosova hükümeti, merkezi ve belediye kurumlarının ve resmi ve diğer

¹⁰⁰ Bakanlar Komitesi ikinci öneriler, yukarıdaki not 6.

¹⁰¹ UNMIK’in No. 2006/51 düzenlemesiyle 20 Ekim 2006’da, Dillerin Kullanımı No. 02/L-37 Kanununun 2nci maddesi, Kosovadaki resmi dilleri ve toplulukların bir yüzdesinin bulunduğu belediyelerdeki diğer dillerin statüsünü tanımlar. Bu dillere “resmi kullanımdaki dil” statüsü verilir. Kanunla, topluluk dilleri içerilen dil topluluğunun belediye nüfusunun yüzde üç ila beşlik kısmını temsil ettiği veya dilin geleneksel olarak konuşulduğu belediyelerde kabul edilebilir ve kullanılabilir. Geleneksel olarak konuşulan veya nüfusun en az yüzde 3 ila 5’i tarafından konuşulan diller resmi kullanımdaki diller olarak tanımlanabilir. Bu dillerin kullanıcıları sadece bireysel talepler aracılığıyla kendi dillerinde belediye hizmetleri alabilirler veya belgeler tahsis edebilirler. Nüfusun yüzde 5’inden fazlasının konuştuğu diller belediyenin ek resmi dilleri olarak kabul edilebilir. Bu dillerin kullanıcıları Arnavut ve Sırp dili kullanıcılarıyla aynı haklara sahiptirler.

¹⁰² Prizren belediyesindeki resmi diller, Arnavutça ve Sırp dilini yanı sıra, Türkçeyi içeriyor.

¹⁰³ Ćemailj Kurtişi v Prizren Belediye Meclisi, anayasa mahkemedinin 18 March 2010’daki kararı, paragraf 54 56, Case No. Ko 01/09, Ref. No. AGJ 07/10.

topluluk dillerini kullananların haklarını netleştirmek için herhangi bir kamuyu bilgilendirme kampanyaları düzenledi.¹⁰⁴ 9 Kasım 2011'de, hükümet lisan komisyonunun reformu ve dillerin kullanımı politikalarının oluşturulması için bir çalışma grubu kurdu. Bu adım, lisan komisyonunun kapasitelerini güçlendirmeyi amaçlayan, AGİT'in düzenlediği bir çalışma grubuyla devam etti. Çalışma grubunun ardından lisan komisyonu Pejë/Peć ziyarette bulundu, ve bu ziyaretin ardından belediye başkanı, belediyenin Kosovalı Boşnak başkan yardımcısı tarafından yönetilen, bir belediye lisan itirazı komisyonu kurdu. Bu organın görevi belediyedeki resmi dillerin¹⁰⁵ kullanımını değerlendirmek ve buna uygun olarak rapor sunmaktı. Pejë/Peć komisyonu aynı zamanda öneriler verdi ve durumu geliştirmek için gerekli adımları belirledi.

Belediye seviyesinde endişe veren birkaç sorun var. Örneğin çoğunluk olmayan toplulukların tercüme erişimi belediye seviyesinde hala sorunlu olmaya devam ediyor. Belediyelerin çoğu tercüme birimlerini kurmuş olsalarda, aşırı çalışma yükü, yetersiz tercüman sayısı ve ilgili niteliklerin eksikliği gibi birçok ortak sorun kaçınılmaz olarak düşük kalite tercümelere yol açtı.¹⁰⁶ Bazı esnalarda belediyeler toplantılara hiçbir tercüme sunmayı başaramazken¹⁰⁷, bazı durumlarda ise tercüme görevleri bu tarz hizmetler olmayan memurlar tarafından sağlandı.¹⁰⁸ Bu eksikliklere rağmen ne merkezi kurumlar, ne de belediyelerden hiçbiri tercümanlara eğitim fırsatları sunmuyor.¹⁰⁹ Çoğunluk olmayan toplulukların resmi ve resmi kullanımda olan dillerdeki hizmetlere erişimi belediyeden belediyeye farklılıklar gösteriyor. Birkaç belediye her iki resmi dilde sürekli olarak resmi belgeler yayınlıyor, ve resmi dillerdeki hizmetlere erişim ile ilgili hiçbir büyük sorun rapor edilmedi.¹¹⁰ Lipjan/Lipljan belediyesinde, ana dilleri resmi dil olmayan çoğunluk olmayan topluluklar Arnavutça veya Sırpça konuşma ve okumaya gönüllü ve vasıflı oldukları için hizmetlere erişimde hiçbir zorluk yaşamadıklarını rapor ediyorlar. Yine de çoğunluk olmayan toplulukların resmi dillerde veya resmi kullanımda olan dillerdeki hizmetlere erişimlerinin engellendiği örnekler var. Ortak sorunlardan bazıları belgelerde metin eksikliği veya düşük kalite tercümelere.¹¹¹ Ayrıca belediyelerin yasal yükümlülüklerine uymadıkları birçok örnek var. Örneğin Deçan/Deçane belediyesinde, çoğunluk olmayan topluluklar genellikle resmi olaylar dillerdeki, özellikle de Sırp dilindeki hizmetlere erişimdeki memnuniyetsizliklerini dile getiriyorlar. Belediye tarafından tasarlanan ve sunulan tüm belge ve düzenlemeler sadece Arnavut dilinde, ki bu Sırpça konuşan toplulukların belediye hizmetlerine verimli olarak erişmelerine büyük engeller teşkil ediyor. Benzer bir sorun, Türkçenin resmi kullanımdaki bir dil olmasına rağmen, hizmetler hakkındaki bilgilerin, belediye formlarının veya belediye

¹⁰⁴ Dillerin kullanımı ile ilgili 02/L-37 No.-lu Kanun, Madde 36(2), yukarıdaki not 101.

¹⁰⁵ Arnavut, Sırp ve Boşnak dilleri.

¹⁰⁶ Örneğin, Mamuşa/Mamushë/Mamuşa belediyesinde, Arnavutçadan Türkçeye ve tersi için sadece bir tercüman var. Raporlara göre, belediye tercümanının uygun vasıflara ve eğitime sahip olmamasından dolayı tercümelere/çeviriler düşük kalitede. Benzer bir durum Vushtrri/Vuçitrn belediyesinde Sırp ve Arnavut dilleri arasındaki tercümelere bulunabilir.

¹⁰⁷ Örneğin, Pejë/Peć, Gjakovë/Đakovica ve Deçan/Deçane belediyelerinde.

¹⁰⁸ Skenderaj/Srbica belediyesinde belediyenin geri dönüş koordinatörü sıkça tercüme temin ediyor. Shtime/Štimlje belediyesinde TGDBO'nin başkanı ihtiyaç olduğu zaman Sırpçaya tercüme temin ediyor.

¹⁰⁹ Kosovanın Kamu Yönetimi Kurumuna danışılarak, AGİT'in desteğiyle belediye seviyesindeki tercümanlara bazı eğitimler sunuluyor. Kasım-Aralık 2010 boyunca merkez seviyedeki benzer bir eğitimde desteklenmişti. Avrupa Topluluk Sorunları STK'sı, MAYB'in desteğiyle, Štrpce/Shtërpce belediyesindeki devlet memurlarına dil eğitimi tahsis ediyor.

¹¹⁰ Örneğin ne Prizren bölgesindeki belediyelerde ne de Vushtrri/Vuçitrn veya Skenderaj/Srbica belediyelerinde kayda değer hiçbir sorun rapor edilmedi.

¹¹¹ Örneğin Pejë/Peć belediyesindeki Kosovalı Boşnaklar Boşnak dilindeki belgelere erişirken yazılı belgelerin tercümelerinin eksik ve/veya zayıf olduğunu rapor ediyorlar. Benzer şikayetler Mitrovicë/Mitrovica belediyesindeki Kosovalı Sırp topluluk tarafından yapılıyor.

tarafından yayınlanan herhangi bir başka belgenin Türkçede temin edilmediği, Prishtinë/Priştina belediyesinde mevcut.

Kamu binalarında işaretlerin resmi dillerde ve resmi kullanımda olan dillerde gösterimi sorunlu olmaya devam ediyor. Bütün belediye binalarının giriş levhalarının birden fazla resmi dilde olduğu Gjilan/Gnjilane belediyesi gibi birkaç belediye gelişim gösterebilir, diğer belediyeler çok daha az uyum gösteriyorlar. Örneğin Malishevë/Mališevo belediyesinde bütün kamu binalarındaki levhaları sadece Arnavut dilinde. Aynı şekilde belediyelerin çoğu yol işaretlerini resmi dillerde ve resmi kullanımda olan dillerde göstermiyor. Ancak bazı ilerlemeler var. Örneğin Dragash/Dragaš belediyesinde bütün yol işaretleri resmi dillerde gösteriliyor. Daha da ötesi, Podujevë/Podujevo belediyesinde yeni yerleştirilen yol işaretlerinin tamamı hem Arnavut hem de Sırp dillerindedir.

Kalan Zorluklar

Daha öncede belirtildiği gibi kendi dilleri dışında Kosovanın diğer resmi dillerini öğrenmeleri için çok az fırsatları var. Merkez seviyede diller komisyonu, uluslar arası topluluğun kararlı çabalarına rağmen, büyük oranla verimsiz olmaya devam ediyor. Belediye seviyesinde bazı çoğunluk olmayan topluluklar hala ana dillerini, algıladıkları güvenlik endişeleri nedeniyle, belirli kamu mekanlarında kullanmaktan korkuyorlar.

Kalan diğer bir zorlukta çoğunluk olmayan toplulukların temsilcilerle belediyenin yürütme organları arasındaki toplantılar boyunca tercüme erişim eksiklikleri. Örneğin Prizren belediyesi mevki 2010 yılında boşaldığından beri Sırp dili için bir tercümanı işe almayı başaramadı.¹¹² Benzer şekilde çoğunluk olmayan toplulukların resmi dillerde ve resmi kullanımda olan dillerdeki hizmetlere erişimi zorluk teşkil etmeye devam ediyor. Gjakovë/Đakovica, Fushë Kosovë/Kosovo Polje veya Suharekë/Suva Reka gibi belediyelerin çoğunda resmi belgeler sadece Arnavut dilinde sunuluyor. Yukarıdaki belirtildiği gibi devlet tercümanlara herhangi bir eğitim sunmadı, ve bu kaçınılmaz olarak düşük kalite tercümelemlerle katkıda bulundu.

Kamu binalarındaki işaretlerle ilgili bazı sorunlar belediyelerin çoğu için zorluk teşkil etmeye devam ediyor. Örneğin Mamuşa/Mamushë/Mamuša belediyesindeki resmi işaretler Sırp dilinde gösterilmiyor. Benzer bir durum Malishevë/Mališevo belediyesinde de mevcut. Sırp dilinin resmi dil olmasına rağmen, belediye belediyenin içinde hiç Kosovalı Sırp olmamasından dolayı Sırp dilini resmi işaretlere dahil etme zorunluluğunu hissetmediklerini savunuyor. Belediyelerin çoğunda yol işaretlerinin dillerin kullanımı yasasına uygun olmaması değinilmesi gereken bir sorun olmaya devam ediyor. Daha da ötesi, Mitrovicë/Mitrovica, Skenderaj/Srbica ve Glogoc/Glogovac belediyelerinde olduğu gibi, işaretlerin uygun dillerde olduğu ama dillerden birinde isimlerin tahrif edildiği yerlerde bu zarar görmüş işaretleri temizleme veya değiştirme girişimlerinde bulunulmadı. Ayrıca Skenderaj/Srbica veya Vushtrri/Vuçitrn belediyelerinde yanlış yazılışlı işaretleri değiştirmek için hiçbir girişimde bulunulmadı.

---

¹¹² Mevki bir süre boş kaldı, ama 2011'in sonlarına doğru duyuruldu. Fakat bu raporla ilgili olarak görüşülen belediye memuruna göre, düşük ücret sebebiyle, başburu yapan adayların düşük kalitesi mevkiyi doldurmak için yeterli değildi.

8. SOSYO-EKONOMİK HAKLAR VE KATILIM

“Bir ekonomik gelişim stratejisi hazırlayarak ve engelsiz olarak özelleştirme süreci ve mülke erişimlerini temin ederek, azanlık topluluklara ağıt olan kişilerin ekonomik ve sosyal hayatta efektif olarak yer almalarını sağlamak için önlemler alın; çoğunluk olmayan topluluklara ait bireylerin kamu yönetimine dahil olmalarını temin etmek için ek çabalar gösterin.”¹¹³

Mevcut durum

Kosovadaki tüm toplulukların sosyo-ekonomik haklarını korumak ve tanıtmak, yapılacak çok şeyin olduğu bir alan olmaya devam ediyor. Bakanlar Komitesi ikinci önerilerini sunduğundan beri, BBO bir üç-yıllık ekonomik gelişim stratejisi yayınladı.¹¹⁴ Fakat belgede Kosovadaki bireysel topluluklardan, onların ekonomik imkanlarının nasıl gelişebileceğinden veya onların Kosovanın ekonomik durumunu geliştirmek için nasıl kullanılabileceğinden bahsedilmiyor. Yerel seviyede AGİT belediyelerin çoğunluk olmayan toplulukların kamu veya özel sektörde işe alınmaları için herhangi bir iş eğitimi veya belirli yardımlar sağlayıp sağlamadıklarını inceledi. Belediyelerin çoğunda cevap bu tarz aktivite veya girişimlerin olmadığıydı. Podujevë/Podujevo’da, belediye Aşkali topluluğu için okur yazarlık sınıfları düzenleyerek onların daha güçlü iş bulma fırsatları olmasını sağlıyor. Mitrovicë/Mitrovica’da kentin atık imha şirketinin yedi Rom ve Aşkaliye iş vermesini teşvik etmekte önemli rol oynadı. Fushë Kosovë/Kosovo Polje belediyesinde, belediye, Çalışma ve Sosyal Refah Bakanlığıyla birlikte, çoğunluk olmayan toplulukları ve geri dönüş yapanları hedefleyen iş başvurularını doldurma eğitimi düzenledi. TGDBO çoğunluk olmayan topluluk üyelerinin iş gücüne dahil olmaları için daha iyi fırsatlar sunmayı amaçlayan, ve belediye çalışma ofisinin Birleşmiş Milletler Gelişim Programı ile birlikte düzenlediği, eğitim oturumlarının detaylarını temin etti.

Kosovadaki kamu yönetimlerinde kadınlardada dahil tüm topluluk üyelerinin adil temsili *Topluluk Hakları Değerlendirmesi* raporunun ikinci baskından bu yana hiç ilerleme göstermedi.¹¹⁵ Özellikle belediye seviyesindeki sivil servislerin yönetim seviyesine bakarak Rom, Kosovalı Hırvat veya Gorani topluluğundan bir üyenin kıdemli bir mevkide iş sahibi olduğu hiçbir belediye yok.¹¹⁶ Belediye seviyesinde azınlık durumunda olan Kosovalı Sırp veya Kosovalı Arnavutlar dışında, çoğunluk olmayan topluluklardan kıdemli bir mevkide sadece iki Kosovalı Karadağlı, bir Aşkali ve bir Mısırlı var.¹¹⁷ Birkaç belediyede kıdemli mevkilerde çoğunluk olmayan topluluk üyelerinden hiç kimse yok.¹¹⁸ Çoğunluk olmayan

¹¹³ Bakanlar Komitesi ikinci öneriler, yukarıdaki not 6. Raporlama süreci boyunca özelleştirme sürecine erişim ile ilgili hiçbir endişe konusuna değinilmedi.

¹¹⁴ Başbakanlık Ofisi, *Kosovanın Ekonomik Vizyonu Eylem Planı 2011–2014*, Temmuz 2011, http://kryeministiks.net/repository/docs/Action_Plan_of_the_Economic_Vision_of_Kosovo_2011-2014.pdf (1 Şubat 2012’de erişildi).

¹¹⁵ Daha fazla detay için AGİT’in *Topluluk Haklarını Değerlendirme Raporu İkinci Baskısı* Raporuna göz atın, sayfa 13–16, yukarıdaki note 4.

¹¹⁶ Kıdemli mevkiler bölüm yöneticilerini, TGDBO gibi ofislerin başkanlarını ve belediye başkanının topluluklara ilgili yardımcısını içerir.

¹¹⁷ Kosovalı Karadağlı topluluk üyeleri belediye başkanının topluluklara ilgili yardımcılarını olarak Obiliq/Obilić and Fushë Kosovë/Kosovo Polje belediyelerinde çalışıyorlar; Gjakovë/Đakovica belediyesinde bir Mısırlı TGDBO’nun başkanı olarak çalışıyor; Ferizaj/Uroševac belediyesinde bir Aşkali TGDBO’nun başkanı olarak çalışıyor.

¹¹⁸ Bu Viti/Vitina, Ferizaj/Uroševac, Dečan/Dečane, Gjakovë/Đakovica, Prishtinë/Priştina, Gračanica/Gračanicë, Malishevë/Mališevo, Suharekë/Suva Reka, Gillogoc/Glogovac, Hani i Elezit/Đeneral Janković, Kaçanik/Kaçanik, Parteš/Partesh, Zubin Potok, Leposavić/Leposaviq ve Zvečan/Zveçan belediyelerini içeriyor.

topluluklardan bayanlar daha da dezavantajlı; belidelerde kıdemli mevkiye sahip sadece yedi kişi var.¹¹⁹ Merkezi seviyede işçilerin ırklarını gösteren cinsiyet-dağılımı verileri mevcut değil.

Topluluk üyelerinin toplanmasını teşvik etmek için, yeni mevkilerin tanıtımının tüm topluluklara erişilebilir olması önemlidir. Belediye seviyesinde, belediyelerin çoğu mevkileri Kosova-çapındaki (Kosova Arnavut) medyayla hem Arnavutça hem Sırpça, belediye duyuru tabelalarında ve belediyenin web sitelerinde duyuruyor. Belediyelerin büyük çoğunluğu hem Arnavutça hem Sırpça duyuru yapmayla ilgili zorunluluklarını yerine getirirken, onların duyuruları tüm topluluklara eşit erişilebilirlikte değil. Bu güney Mitrovicë/Mitrovica bölgesindeki bir durum, çünkü duyurular uygun dillerde olsalarda sadece Arnavut dili medyalarında yayımlandıkları için çoğunluk olmayan topluluklara hazırca erişemiyor.¹²⁰ Prishtinë/Priştina bölgesinde durum benzer. Gjilan/Gnjilane bölgesinde Kaçanik/Kaçanik, Hani i Elezit/Đeneral Janković ve Ferizaj/Uroševac belediyeleri mevkileri sadece Arnavut dilinde duyuruyorken, Parteš/Partesh'te mevkiler sadece Sırp dilinde duyuruluyor. Deçan/Deçane ve Malishevë/Mališevo belediyelerinde duyurular sadece Arnavut dilinde.

Bakanlıklar Komitesinin ikinci önerilerinde özel bir endişe olarak belirtilmesede, AGİT, belediye topluluklar komiteleri, belediye meclisi topluluklar başkan vekili ve belediye başkanının topluluklar ile ilgili yardımcısı gibi zorunlu belediye koruma mekanizmaları aracılığıyla, toplulukların katılımının verimliliğini denetlemeye devam ediyor.¹²¹ 2010'da devlet TGDBO'ların kurulmasıyla topluluk haklarını tanıma ve korumadaki taahhütlerini daha da vurguladı.¹²² Topluluklar komiteleri ve TGDBO'lar neredeyse tüm belediyelerde kuruldu.¹²³ Belediye başkanının topluluklar ile ilgili yardımcısı ve belediye meclisi topluluklar başkan vekili mevkileri hatırı sayılır sayıda belediyelerde kuruldu¹²⁴, ki bu

¹¹⁹ Novo Brdo/Novobërdë belediyesi TGDBO Başkanı; Vushtrri/Vucitrn belediyesinin TGDBO Başkanı; Mitrovicë/Mitrovica belediyesinin TGDBO Başkanı; Fushë Kosovë/Kosovo Polje belediyesinin TGDBO Başkanı; Lipjan/Lipljan belediyesinin TGDBO Başkanı; Internal Auditor and Head of Budget and Finance Sector, Mamuşa/Mamushë/Mamuşa belediyesinin İç Denetçisi ve Bütçe ve Finans Sektörü Başkanı. Bu yedi bayan, belediyelerin AGİT'e bu rapor için veri toplama sürecinde sundukları rakamlara göre, çoğunluk olmayan toplulukların sahip olduğu 55 kıdemli mevkinin içindeki bayanlar.

¹²⁰ Vushtrri/Vucitrn belediyesinde, mevkiler genellikle TGDBO'nun tesislerinin bulunduğu Priluzhë/Prelluzhë köyünde duyuruluyor, ki bu Kosovalı Sırlara, ama çoğunlukla sadece bu köyde yaşayanlara erişim sağlıyor.

¹²¹ Yerel İç Yönetimlerle İlgili 03/L-040 No.'lu Kanun, 20 Şubat 2008, iki yeni mevkiyle, belediye meclisinin topluluklar başkanı ve belediye başkanının topluluklara ilgili yardımcısı mevkileriyle, çoğunluk olmayan toplulukların sayısının yüzde onu aştığı belediyelerde, çoğunluk olmayan toplulukların kamu meselelerine dahil olmalarına imkan sağlıyor ve çoğunluk olmayan toplulukların haklarını koruyor. 51, 54-55 ve 61'inci Maddelere göz atın.

¹²² TGDBO'lar, 2010 yılında öncüleri olan belediye topluluklar ofisinin yerini almak ve reforme etmek için 2010 yılında başlatılan zorunlu bir çoğunluk olmayan toplulukları koruma mekanizmasıdır. Başbakanlık Ofisinin, Topluluklar ve Geri Dönüm Belediye Ofisleri ile ilgili 02/2010 No.'lu düzenleme, 27 Ağustos 2010. UNMIK'in Kosova Belediyelerinin İç Yönetimlerinin 2007/30 Düzenlemesi, Bölüm 23, 16 Ekim 2007, topluluk komiteleri, ara bulucu komiteler ve topluluk ofislerine sunuldu.

¹²³ Topluluklar komiteleri Kosovanın 34 belediyesinde kuruldu. TGDBO'lar 30 belediyede kuruldu.

¹²⁴ Belediye başkanının topluluklar ile ilgili yardımcısı mevkisi 12 belediyede sağlandı: Dragash/Dragaş, Fushë Kosovë/Kosovo Polje, Gjilan/Gnjilane, Lipjan/Lipljan, Klokot-Vrbovac/Kllkot-Vërbovc, Mamuşa/Mamushë/Mamuşa, Mitrovicë/Mitrovica, Novobërdë/Novo Brdo, Obiliq/Obilić, Prizren, Ranilug/Ranillug ve Štrpce/Shtërpçë. Belediye meclisi topluluklar başkan vekili mevkisi 16 belediyede sağlandı: Dragash/Dragaş, Ferizaj/Uroševac, Fushë Kosovë/Kosovo Polje, Gjakovë/Đakovica, Gjilan/Gnjilane, Gračanica/Gračanicë, Istog/Istok, Kamenicë/Kamenica, Klokot-Vrbovac/Kllkot-Vërbovc, Mitrovicë/Mitrovica, Novo Brdo/Novobërdë, Pejë/Peć, Prishtinë/Priştina, Prizren, Štrpce/Shtërpçë ve Ranilug/Ranillug.

belediyelerin çoğu bunu kanunun belirlediği çoğunluk olmayan toplulukların yüzde onluk sınıra ulaşmalarına rağmen gerçekleştirdi.¹²⁵ Fakat bu sınıra ulaşılmasına rağmen bazı az sayıdaki belediyeler bu mevkileri kurmadı.¹²⁶

Kalan Zorluklar

Uluslar arası topluluk ve sivil toplum, toplulukların ekonomik hayata dahil olmalarına fırsatlar sunmada önemli rol oynuyor. Örneğin AGİT 2011 yılında Fushë Kosovë/Kosovo Polje’de Rom, Aşkali ve Mısırlı topluluklardan sekiz kişi için mesleki eğitim sağlayacak bir projeyi finanse etti. Eğitim sekiz bireyden hepsinin ya iş bulmasıyla, ya da eğitimin sonunda bir iş sözü almasıyla sonuçlandı. Mitrovicë/Mitrovica’da “Roma Mahala”-daki Rom ve Aşkali topluluklar ekonomik fırsatlar anlamında, mesleki eğitimleride içeren bir sürü girişim sunan, DRC ve Vefa Heyeti gibi STK’lardan destekleniyor. Merkezi seviyedeki kurumların, özelliklede Çalışma ve Sosyal Refah Bakanlığının, belediyelere çoğunluk olmayan topluluklara kısa vadeli iş bulmalarını finanse ettikleri az sayıda örnekler olsada, bu çabalar uyumlu ve kalıcı değil. Yukarıda belirtildiği gibi, tüm toplulukların yerel ve merkezi seviyedeki kamu hizmetinde adil ve eşit temsili düşük seviyelerde kalmaya devam ediyor. Mart 2010’da BBO değişik toplulukların merkezi ve yerel seviyedeki temsili ile ilgili kapsamlı bir araştırma yayınladı.¹²⁷ Rapor gösteriyor ki, “çoğunluk olmayan topluluk üyelerinin [kamu hizmetindeki] genel temsili Kosovanın multi-etnik karakterini temsil ettiği var sayılamaz”.¹²⁸ Daha da ötesi, eşit fırsatlar tedbirlerine uyulmuyor.¹²⁹ Rapor başbakanın tüm toplulukların kamu hizmetinde iş bulması için bir kota sisteminin uygulanacağı bir karar yayınlamasını öneriyor. Fakat bu gerçekleşmedi, ve raporun yayınlanmasına ve rapordan çıkan önerilere rağmen, çok az ilerleme sağlandı. Yerel seviyede AGİT, belediyelerin çoğunluk olmayan toplulukların kamu yönetiminin kıdemli mevkilerine erişimini arttırmak için yaptığı herhangi bir çalışmadan haberdar değil. Ne de herhangi bir topluluktan kadınların kamu yönetiminde çalışmalarını teşvik etmek için yaptığı herhangi bir çalışmadan haberdar.

Kosovada çoğunluk olmayan toplulukların hak ve çıkarlarını koruyan ve tanıtan birkaç yerel-seviye mekanizması olsada, uygulamada bu mekanizmalar, sürekli efektif olamıyorlar. Genelde, TGDBO’lar ya görevlerini yerine getirmek için yeterli finansal ve lojistik kaynaklara sahip değiller yada çoğu örnekte tam olarak kurulmadılar. Topluluklar komitelerine, komitenin öz görevi olmasına rağmen, belediyenin yasal tasarıları, planları veya bütçeleri nadiren gözden geçirilmeleri için sunuluyor. Topluluklar komitelerinin yarısından fazlası zorunlu oldukları gibi aylık toplantılar düzenlemekte başarısız oluyorlar. Fakat onlar ayrıca belediyelerin rehberlik ve yardımlarındanda yoksunlar. Belediye başkanının topluluklarla ilgili yardımcıları ve belediye meclisi başkan vekilleri tanıtma ve korumalarını gerektirdiği çoğunluk olmayan topluluklara finansal ve lojistik yardım eksikliğinden şikayetçiler. Daha da fazlası GDTBO’ların görev sürelerinin belirsizliği, belediye başkanının topluluklarla ilgili yardımcıları ve belediye meclisi başkan vekilleri

¹²⁵ Yasal mecburiyetleri olmamalarına rağmen 12 belediyeden altısı belediye başkanının topluluklar ile ilgili yardımcıları mevkisine ve 16 belediyeden yedisi (Ferizaj/Uroševac, Gjiilan/Gnjilane, Istog/Istok, Kamenicë/Kamenica, Mitrovicë/Mitrovica, Prishtinë/Priştina ve Ranilug/Ranillug belediyeleri) belediye meclisi topluluklar başkan vekili mevkisine topluluklardan bireyler getirdiler.

¹²⁶ Obiliq/Obilicë ve Štrpce/Shtërpçë belediyelerinde hiç kimse belediye meclisi topluluklar başkan vekili mevkisine atanmazken, Gračanica/Gračanicë belediyesi hala belediye başkanının topluluklar ile ilgili yardımcıları mevkisine birini atamadı. Bu durum bu bölgelerde çoğunluk olmayan toplulukların yüzde 10’dan fazla olduğunun var sayılmasına rağmen böyle.

¹²⁷ Başbakanlık ofisi, *Kosovada Çoğunluk-olmayan Toplulukların Sivil Hizmetler ve Kamuya Ait Şirketlere İş Bulmaları* Birinci Politika belirleme Çalışmaları, Mart 2010.

¹²⁸ Ibid. sayfa 98.

¹²⁹ Ibid. sayfa 102.

mevkilerini rehbersiz ve minimum sorumlulukla bıraktı. Genel olarak, yerel çoğunluk olmayan toplulukları koruma mekanizmalarına belediye desteği büyük çapta eksik kaldı.

9. ÇIKARIM

Çerçeve toplantısı toplulukları ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel hayatın her alanında asli koruma sunuyor ve onlara kültür ve kişiliklerini dile getirme ve korumalarına izin veriyor. Bu yüzden bu Kosova kurumlarının topluluk haklarını koruma ve tanıtımındaki ilerlemesini ölçmek için iyi bir araç teşkil ediyor. Fakat Kosovadaki toplulukların haklarını korumak ve tanıtmak için kapsamlı bir yasal çerçeve mevcut olsada, ilgili kanunların uygulanması ve tüm topluluklara gerçek ve kalıcı koruma sağlanması verimli değil. Birçok alanda ilgili yerel ve uluslar arası standartlara ulaşılması için merkez seviye ve yerel seviye kurumlarından daha güçlü taahhütler gerekiyor.

Kosova kurumları bazı adımlar atsalarda, Rom, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisi ve Eylem Planının uygulanması halen zayıf, ve onun yerel ve merkezi seviyelerde uygulanması için ayrılan fon eksikliğinden büyük zarar görüyor. Merkez seviyede ilgili organlar arasında siyasi bağ ve eksikliği ve yetersiz iletişim sorunu var. Yerel seviyede, bazı pozitif örneklere rağmen, çoğu belediye Stratejiyi uygulamak için çok az eylemde bulundu, ve birçok örnekte Eylem Planında belirlenen hedefleri yerine getirmede önceliği sivil toplum üstlendi. Mitrovicë/Mitrovica'daki Rom ve Aşkali toplulukların "Roma Mahala"-daki evlerini brakmalarından yirmi yıl sonra, uluslar arası topluluğun çalışmalarına rağmen, hala birkaç aile Mitrovica/Mitrovicë'nın kuzeyindeki harap olmuş Osterode kalıyorlar. Bu ailelerden bazıları için çözüm yakın gözüküyor; "Roma Mahala'ya" geri dönen yada yeniden yerleşenler için, özellikle çocuklar için harap olmuş mekanlar sorun teşkil etmeye devam ediyor.

Yerlerinden edilen ve ülkelerine iade edilen insanların geri dönüşümünü ve reentegrasyonlarını desteklemek için yapılacak daha çok şey var. Özel endişeler arasında finansman eksikliği, siyasi amaç ve arzu, belediye kurumlarının kapasite eksikliği ve merkez ile yerel seviye arasındaki koordinasyon eksikliği yer alıyor. Kosova kurumlarından reentegrasyonu destekleme ile ilgili güçlü açıklamalara, ve yerlerinden edilen bireyleri tespit ve kayıt etme ile ilgili yenilenen çabalara rağmen büyük engeller hala mevcut. Bunlar *diğerlerinin yanı sıra*: yüksek işsizlik oranı ve sosyo-ekonomik fırsat eksikliği; kamu hizmetlerine erişim eksikliği; çözülmemiş barınım ve mülk hakları sorunları; ve, bir nebze, güvenlik endişeleri ve hareket özgürlüğü kısıtlamalarını içeriyor.

Kültürel ve dini mirasın korunması ve tüm toplulukların kültürel mirasının tanıtımı özel bir endişe alanı teşkil ediyor. İlgili yasama çerçevesinin uygulanmasındaki küçük ilerlemeye rağmen, uyum hala eksik. Bakıma ihtiyacı olan mekanların listesi geçici ve KKMK'ya sunulmadı; belediyelerin neredeyse yarısı ÖKB'lerin veya diğer kültürel miras mekanlarının korunması için bir alan planı onaylamadılar; ve UGK tamamiyle fonksiyonel değil.

Belediyeler çoğunluk olmayan toplulukların aktivitelerine bazı destekler verselerde, daha küçük toplulukların kültürlerinin tanıtımı için çok az fon ayrıldı. Durum, kültürlerinin tanıtımı, veya hoşgörü ve anlayışın medya aracılığıyla teşvik edildiği, Arnavut olmayan toplulukların medyadaki temsilinde benzer. Kosovada çok topluluklu diyalog genellikle bir güvenlik olayının sonucu olarak, topluluklar arası, özellikle Kosovalı Arnavut ve Kosovalı Sırp topluluklar arasındaki ilişkileri ilerletme ile ilgili düzenli bir eforun parçası yerine belirli bir duruma tepki olarak gerçekleşiyor. Belesiyeye seviyesinde şu anki hoşgörü ve anlayışı

destekleme aktiviteleri çoğunlukla sivil topluma, uluslar arası kuruluşlara ve bireylere dayanıyor.

Dil hakları ve eğitimi ile ilgili durum *Topluluk Hakları Değerlendirmesi* ikinci baskısından beri, Rom, Aşkali ve Mısırlı toplulukların eğitime erişimi ile ilgili bazı küçük ilerlemeler rağmen, büyük oranda aynı kalmaya devam ediyor. Değişik okul sistemlerini takip eden öğrenciler arasındaki ortak faaliyet eksikliği hala mevcut ve resmi dilleri ikinci dil olarak öğrenme fırsatları büyük oranda sınırlı. Arnavut dili dışındaki dillerde bir müfredat tasarlama konusundaki ilerleme eksikliği ve Arnavut dili dışındaki dillerde ders kitaplarına erişim eksikliği bazı toplulukların ana dillerindeki eğitimlerine etki etmeye devam ediyor. Buna ek olarak, lisan komisyonu büyük oranda etkisiz kalıyor ve belediye seviyesinde tüm resmi dillerde belgelerin tercümelemlerinin sağlanması ile ilgili sorunlar var olmaya devam ediyor.

Sosyo ekonomik haklar alanında yapılacak hala çok şey var. Arnavut olmayan topluluklar merkez seviyedeki kamu hizmetlerinde hala olması gerektiğinden daha düşük sayılarla temsil edilmeye devam ederken, çoğunluk olmayan topluluklar, ve özellikle daha küçük topluluklar düşük sayılarla temsil ediliyorlar. bu toplulukların kamu ve özel çalışma gücündeki temsilini teşvik etme ve destekleme girişimleri büyük oranda hiç-yoklar. Toplulukların kamu hayatında yer almaları, yasalarla zorunlu olsada, genellikle efektif değilken; yerel çoğunluk olmayan toplulukları koruma mekanizmalarına belediye desteği büyük oranda eksik.

10. ÖNERİLER

Tüm ilgili kurumlara:

- Roma, Aşkale ve Mısırlı Topulukların Entegrasyonu Strateji ve Eylem Planının uygulanması için Kosovanın Belirlenen bütçesinden bir bütçe hattı ayırın;
- Kosovalı Sırpların kültürel ve dini mirasının korunması ve muhafaza edilmesi tehlikede olduğu zaman, Kosova kurumları ile Sırp Ortodoks Kilisesi arasında anlamlı bir diyalog temin edin;
- Toplulukları, özellikle Kosovalı Arnavut ve Kosovalı Sırp toplulukları birbirleriyle anlamlı diyaloglara çeken uyarlanmış bir plan hazırlayın;
- Dil komisyonuna dillerin kullanımı yasasının efektif olarak gözetlenmeleri ve şikayetlere değinmesi için yetki verin;
- Kamu hizmetlerinde ve merkezi seviyede, kadınların çalışma hayatındaki yerlerine özel ilgi göstererek, bütün topluluk üyelerinin adil ve eşit temsili arttırmak için toplulukların kamu hizmetlerindeki temsili yasasının¹³⁰ tam olarak uygulanmasını temin edin.

Topluluklar ve Geri Dönüm Bakanlığına:

- TGDBO'nun yıllık bütçesinin zamanında hazırlanmasını temin edin, ve geri dönüm yapalara yönelik barınım binalarının yeniden inşası ve diğer yardım programlarının uygun fonların ayrılmasını temin etmek için harekete geçin;
- Belediyelere politikaların gelişimi, geri dönüm stratejileri ve projeleri ile ilgili anlamlı rehberlik ve tavsiyeler temin edin, ve tüm aktörlerin sürece katkı sağlamalarına imkan vermek için merkezi ve belediye yapıları arasında efektif iletişim temin edin.

İç İşleri Bakanlığına:

- Merkez seviye reentegrasyon fonlarına yapılan başvuruların efektif olarak işlendiğini ve başvuru yapan taraflara geçikmesiz olarak ulaştırıldığını temin etmek için bütün gerekli eylemlerde bulunun;
- Yerel seviyede Ülkesine Geri Dönüm Yapmış Bireylerin Reentegrasyonunun Gözden Geçirilmiş Stratejisini ve Geri Dönüm Yapmış Bireylerin Reentegrasyonunun Gözden Geçirilmiş Stratejisini Eylem Planı ile ilgili farkındalığı arttırmak, ve onun efektif ve zamanında uygulanmasıyla ilgili belediye kapasitelerinin güçlendirilmesi için düzenli aktiviteler temin etmeye devam edin.

¹³⁰ Kamu Yönetimi Bakanlığı, kamu hizmetlerinde çoğunluk olmayan toplulukların adil ve orantılı temsili ile ilgili 04/2010 No.'lu Düzenleme, 20 Eylül 2010.

Kültür gençlik ve Spor Bakanlığına:

- Dini miras olan mekanların ilgili hissedarlarla işbirliği içinde kapsamlı bir listesini hazırlayarak ve listeyi kanunların gerektirdiği şekilde Kosova Kültürel Miras Konseyine sunarak, kültürel ve dini mirasların korunması ve tanıtımı yasaması çerçevesini, kültürel ve efektif olarak uygulayın.

Eğitim Bilim ve Teknoloji Bakanlığına:

- Tüm değişik toplulukların ve her iki eğitim sisteminin öğrenci ve öğretmenlerinin ortak hareket ve irtibatlarına yönelik fırsatlar sunun;
- Gönüllü olarak bütün resmi dillerin tüm öğrencilere ikinci dil olarak öğretilmesi için ek dersler sunun;
- Romani müfredatının ders kitaplarının belirlenip basılmasını, öğretmenlerin eğitimi olmasını, ve Romani müfredatının ilgili tüm öğrencilere açık olmasını sağlayın;
- Boda, Türk ve roman dillerindeki ders kitaplarının basılıp dağıtıldığını sağlayın, ders kitaplarının tercüme kalitesini arttırın, ve 11 ve 12'nci sınıflar için ek mesleki müfredatların Türk ve Bosna dillerine tercüme edilmesini sağlayın;
- Karşılıklı anlayış, hoşgörü ve diyalogu desteklemek için, yeni multi-etnik ve kapsamlı eğitim yöntemlerinin uygulanmasına yönelik eforlara öncelik tanıyın, ve kültürler arası eğitime destek verin;
- En duyarlı topluluklarda, özellikle Roma, Aşkale ve Mısırlı topluluklarında okullarını bırakan veya kayıt yaptırmayanlarla mücadele etmek için somut önlemler alın.

Çalışma ve Sosyal Refah Bakanlığına:

- Özel sektördeki adil temsilleri için tüm toplulukların iş eğitimi ve diğer girişimlere dahil olma fırsatlarını arttırın.

Belediyelere:

- Belediyede Roma, Aşkale ve Mısırlı Topluluklarının Entegrasyonu Eylem Planının hayata geçirilmesi aktivitelerine özel fonlar ayırın;
- Geri dönüş yapan ve yerlerinden edilen bireylerin, kayıt, eğitim, sağlık, iş, sosyal refah, barınım ve konaklama gibi hizmetlere erişimlerinin temin edilmesi için belediye geridönüm stratejilerini tasarlayın, onaylayın ve uygulayın, ve Geri Dönüm Yapan Kişilerin Reentegrasyon Stratejisinin Eylem Planını uygulayın;
- Ülkesine iade edilen ve geri dönen kişilerin finansmanının belediyenin yıllık bütçesinden özel bir hatla temin edilmesini sağlamak için eylemlerde bulunun;

- Geri dönüş yapan topluluklara etki eden tüm rapor edilmiş güvenlik olaylarına, kınama açıklamaları ve etkilenen topluluklara ziyaretleride içeren, uygun ve zamanında cevaplar temin edin;
- Yeterli kadro, finansman ve nakliye kaynakları sağlayarak, belediyelerde topluluklar ve geri dönüş ofislerinin yerleştirilmesini ve onların fonksiyonel olmasını sağlayın;
- Çevre ve Mekansal Planlama Bakanlığının onayına sunulacak mekansal planları tasarlayıp onaylayarak kültürel ve dini mirasların korunması ve tanıtımı için yasama çerçevesini efektif olarak uygulayın;
- çoğunluk olmayan toplulukların kültürlerini tanıtmak için, tüm çoğunluk olmayan toplulukların bu tarz aktivitelere olan finansmaları arttırarak, anlamlı eylemlerde bulunun;
- Topluluklara yarar sağlamasına yönelik aktiveite veya projelere fonlar ayrıldığında o toplulukların temsilcilerine danışılmasını temin edin;
- Hoşgörü ve karşılıklı anlayışı bir araç olarak topluluklar arası diyalogun temel önemini farkına varın, ve belediye seviyesinde düzenli aktiviteler uygulayın;
- Değişik topluluklardan çocukların okul ortamında bir araya gelmelerine imkan sağlayın;
- Yasal olarak zorunlu olduğunuz her zaman uygun tercüme hizmetleri tahsis edin;
- Tüm belediye işaret ve uyarılarının, kanunun gerektirdiği şekilde, tüm resmi dillerde ve resmi kullanımda olan dillerde gösterilmesini sağlayın;
- Yerel seviyedeki kamu hizmetlerinde çoğunluk olmayan toplulukların temsilini arttırın; çoğunluk olmayan topluluklardan bayanların kamu hizmetlerinde temsil edilmelerine teşvik edici özel tedbirler alın;
- Tüm belediye mevkilerinin çoğunluk olmayan topluluk üyelerinin erişebilecekleri yerlerde duyurulmasını sağlayın.
- Yeterli kadro, finansman ve nakliye kaynakları sağlayarak, belediye topluluklar ve geri dönüş ofislerinin kurulmasını ve uygun şekilde işlev görmesini temin edin;
- Belediye meclislerinin toplulukların komitelerine düzenli olarak düzenleme, plan, strateji ve bütçe tasarılarını sunduklarından emin olun.

Mitrovicë/Mitrovica belediyesine:

- Vefa Heyetinin “Roma Mahala”-da yerleşimlere taşınmaya gönüllü olan aileler için ek barınım planlarını onaylamak için gerekli olan tüm tedbirleri zamanında alın;

- “Roma Mahala”-ya geri dönümün mevcut bir seçenek olmadığı as sayıdaki Roma ve Aşkali ailelere kalıcı bir çözüm sunun. Etkilenen ailelerin aşırı zarar görmüş Osterode kampından bir an önce çıkarılmaları için karar verme sürecine dahil edin.

Kosova polisine:

- Geri dönüm yapan kişilerin yaşadığı bölgelerde onların ve onların varlıklarının güvenliğini temin etmek için uygun polislik seviyeleri temin edin, ve herhangi bir güvenlik olayına uygun şekilde ve zamanında cevap verin;
- Tüm kültürel ve dini miras mekanlarına efektif koruma temin edin, ve bu mekanlarda olan herhangi bir güvenlik olayına uygun şekilde ve zamanında cevap verin.

Kosova Radyo ve Televizyonuna:

- Aşkali ve Mısırlı toplulukların temsilcilerinin kendi topluluklarına yönelik yayın ile ilgili yazılı taleplerine cevap verin.